

UVOD

V svoji diplomski nalogi bom poskušala predstaviti osrednje delo slovenskega pisatelja Rada Murnika ***Lepi janičar***, in sicer v navezavi na zgodnjo različico, precej manj znano delo, ki je izhajalo samo v obliki podlistka v okviru časopisa Ljubljanski zvon, na začetku prejšnjega stoletja, točneje v letih 1911- 1913. Potrebno je omeniti, da je avtor takratni naslov ***Hči grofa Blagaja*** v kasnejši, za mladino predelani različici, spremenil. Poleg naslova pa se v mladinski povesti pojavlja še več sprememb, ki predstavljajo eno pomembnih točk v moji nalogi.

Poleg sprememb, ki so vidne na prvi pogled, na primer *naslov, število poglavij, obseg samega dela, način izhajanja in izdaje*, je moj namen opredeliti obe deli tudi iz drugih zornih kotov. V mislih imam predvsem oznako obeh del, ki spadajo v zgodovinsko obarvana dela, pri čemer si bom veliko pomagala z osnovnimi določili in kategorijami romana na sploh, o katerih je v svojih razpravah pisal g. prof. Miran Hladnik, pri katerem sem se odločila zagovarjati moje končno delo, to je diplomsko nalogo.

Kar se mi zdi izredno zanimivo in pomembno pri obravnavi del, pa je tudi zgodovinska relevantnost podatkov, s katerimi se srečuje bralec pri prebiranju besedil. Veliko je namreč datumov, predvsem, ko piše o turških vpadih, navajane so točne smeri pohoda vojske, ki je predstavljala največji strah naših prednikov, ...Avtor nam podaja podrobne opise takratnih ljudi, ne glede na način življenja in njihov status. Tako si lahko predstavljamo plemiče, meščane, kmete, cigane in celo Jude v Ljubljani.

Glede na vse to, bom nekoliko besed napisala tudi o samih razmerah v takratnih slovenskih deželah, pri čemer se bom naslonila na zgodovinske vire in nato le-te primerjala s podatki, ki jih navaja Murnik.

Seveda pa je potrebno predstaviti tudi samega ustvarjalca, to je Rada Murnika in njegovo življenjsko zgodbo. Zanimivo je poskusiti najti dejstva iz avtorjevega življenja, ki so mogoče lahko posredno ali pa celo neposredno vplivala na njegov način pisanja, uporabo določenih postopkov, ne nazadnje pa tudi na izbiro snovi, s katero se je podrobno ukvarjal in jo tudi na tako slikovit in resničen način prikazal.

O AVTORJU

Pisatelj Rado Murnik se je rodil v 31. julija 1870 v dobro znani in precej premožni in ugledni ljubljanski družini. Starši so bili trgovci, zato lahko sklepamo, da mlademu dečku ni primanjkovalo ničesar in je bilo njegovo otroštvo veselo in brezskrbno. Sicer pa njegovih ranih letih ni veliko znanega.

Po končanih nižjih šolah se je mladi Murnik odločil za študij medicine. Kmalu je ugotovil, da mu je bolj pri srcu pisateljstvo in delo v časnikih, zato je študij, ki bi ga pripeljal do naziva doktorja opustil in se posvetil ustvarjanju različnih besedil.

Poudariti je potrebno, da segajo njegovi ustvarjalni začetki že v mlada gimnazijska leta, ko je objavljajl v šolskih glasilih. Kmalu je pristopil k krogu ljudi, ki so svoje izdelke dajali v branje širši javnosti, postal je eden najobetavnejših mladih sodelavcev, takratne vodilne literarne revije *Ljubljanski zvon*.

Tu je tudi objavil svoj zgodovinski roman, o katerem bo v diplomski nalogi še veliko govora.

Rado Murnik je pokazal veliko nadarjenost za besedne igre, parodije, opise komičnih situacij in nizanje raznih veselih dovtipov v večjih kratkih humoreskah, vendar pa v pravo humoristično in satirično pisanje vendar ni posegel. Gospod Murnik je tako dolga leta predstavljal predvsem tip svojevrstnega duhovitega spremljevalca takratnega sodobnega literarnega življenja.

Najraje je smešil in karikirajl posamezna dela in njihove avtorje, pa tudi slabosti takrat tako vase zagledanega malomeščanstva.

Vendar pa se je v tedanjih časih od pisateljstva slabo živelo, zato je Murnik pisal čedalje več in z veliko naglico. Zaradi tega se je v tem silnem ustvarjanju njegov veliki pisateljski talent počasi izgubljal. Še do danes niso znani vsi njegovi psevdonimi, s tem pa je povezano tudi vprašanje avtorstva besedil, s katerimi je zalagal vse mogoče revije, časopise, zbornike in knjige. Veliko svojih idej Murnik sploh ni uspel uresničiti.

Kmalu je začel čutiti prve znake zahrbtnje in neozdravljive bolezni (skleroza multiplex), ki ga je na koncu za celih osem let priklenila na posteljo. Ker takrat ni mogel več pisati, je postal docela odvisen od usmiljenja tujih ljudi. Umril je 6. novembra 1932. leta, siromašen, zapuščen in pozabljen v zavetišču za onemogle v Ljubljani.

Za slovenski narod nekako velja prepričanje, da je narod, ki ne pozna veselja in radosti in je zato humoristično pisanje ocenjeno za manj vredno, vendar pa to v celoti ne drži. Res je sicer, da humor, ki je imel nalogo samo zabavati ni bil cenjen. Cankar je nekoč celo izjavil, da bi si upal dnevno napisati tudi po tri takšne humoreske, kot jih piše Murnik. V tem lahko iščemo sledove mogoče zavisti, saj je bil Murnik zelo priljubljen pisatelj, Cankar pa je bil zaradi svoje zahtevnosti, znan in oboževan predvsem bolj v krogih izobražencev. Večjo vlogo pri pomenu Murnika igra zgodovinska situacija, saj je Murnik svojo humoristično prozo pisal v za takratne razmere zgodovinsko odločilnih časih. Bližala se je prva svetovna vojna, odločalo se je o usodi slovenskega naroda. Vse to so razlogi, zakaj se je zdel Murnik sodobnikom precenen, brez kritične osi, skratka neprimeren zgodovinskemu trenutku, v katerem se je nahajal.

Rado Murnik je umrl, ne da bi izpolnil velika pričakovanja, vendar pa je v njegovem pisanju veliko takšnih elementov, ki so razveseljevali bralno občinstvo že takrat in zaradi katerih je mogoče njegova dela še danes prebirati z neskalskim užitkom in nasmehom.

Murnikova pomembnejša dela so : *Groga in drugi*

Matajev Matija

Na Bledu

Tujec

Hči grofa Blagaja (v skrajšani obliki je delo izšlo leta 1954 pod naslovom Lepi janičar)

Številne krajše pripovedi in humoreske pa so izhajale v različnih izborih, med njimi sta znana dva, in sicer : Ata Žužamaža in druge zgodbe,

ter : Ženini naše Koprnele.

SPLOŠNO O ZGODOVINSKEM ROMANU

Po definiciji Silve Trdine v njenem delu *Slovenska umetnost II*, je roman naslednik epa in pomeni njegov razpad. Sama beseda **roman** izhaja iz francoskega jezika. Prvotno je veljala za oznako proznih del, ki niso bila pisana v latinskem jeziku, ampak v ljudskem, v tem primeru romanskem.

V 12. stoletju se je uporaba te oznake razširila na vsa pripovedna dela posvetne, posebno še ljubezenske vsebine z manjšo umetniško vrednostjo. Pozneje se je roman razvijal naprej, se izpopolnjeval in tako prišel do tiste točke, da lahko govorimo o zvrsti romana kot o tisti, ki je zavzela v glavah piscev pa tudi bralcev mesto, ki je prej pripadalo epu.

Vendar pa se od epa bistveno razlikuje, tako po zgradbi, kot po junakih, ki v njem nastopajo. V romanu vidimo, da v nasprotju z epom, nastopa večje število oseb, pomembno pa je tudi dejstvo, da se glavni junak dela pred bralčevimi očmi življenjsko in duhovno razvija, medtem ko je v epu njegov nastop predstavljen že dokončno, se pravi, da je junak že zrela, dograjena osebnost.

Roman kaj kmalu postane odraz celotne družbe, ki jo opisuje in v katero avtor postavi svojega nosilca dogajanja. Tako lahko v romanu bralec dobi predstavlo določene dobe, gospodarsko, socialno in kulturno sliko okolja, v katerega so postavljeni nastopajoči. Za potrditev tega dejstva lahko razumemo izjave Friedricha Engelsa, ki je ob prebiranju Balzacovih del izjavil, da se iz njegovih romanov spozna ekonomske razmere opisane dobe bolje, kot iz vseh znanstvenih in statističnih del, ki govorijo o tem.

Kar se tiče zgradbe romana, je pomembno to, da je v primerjavi z epom mnogo svobodnejša, saj je avtor tu popolnoma nevezan na kakršna koli določila. Vsebino lahko predstavi kot osebno doživetje, kot komentar, v pismih,...

Če delimo romane po zgradbi, pa lahko napišemo, da so romani **sintetični**, ali z drugo besedo razvojni, in **analitični** oziroma razpletni.

V sintetičnem je dogajanje podano v zaporedju, v kakršnem so se dogodki zgodili, nasprotno pa je pri analitičnem na prvem mestu podana določena situacija, razvoj le te, pa nam avtor predstavlja postopoma.

Danes roman predstavlja najbolj razvito, najobsežnejšo in najodličnejšo obliko leposlovne proze (poznamo pa tudi romane v verzih). Kot zanimivost naj navedem izjavo angleškega pisatelja in književnega teoretika E. M. Forsterja, ki je za mejo med krajšo pripovedno prozo in romanom, kot predstavnikom daljše pripovedne proze podal določilo o številu besed v besedilu. Torej, če je število le teh nad 50.000, lahko govorimo o romanu, drugače pa o noveli, povesti, črtici...

Vse to deluje vendarle preveč preprosto, česar se je zavedal celo sam Forster in izjavo oziroma določilo označil kot pomožno.

Vse to pa ni nič pomagalo, saj je avtor izjave postal in ostal tarča raznih duhovitosti. Naj navedem komentar W. Kayserja : » Če je edini pogoj za nastanek romana 50.000 besed, bi mogli govoriti o krizi romana šele takrat, ko bi zmanjkalo papirja.«

Pa Kayser ni edini, ki je pisal o koncu romana. S tem se je ukvarjalo še nekaj svetovnih teoretikov, naj omenim le ruskega znanstvenika Osipa Mandelštama, ki konec in propad romana povezuje s tem, da je človeštvo v določenem trenutku ostalo brez velikih, znamenitih osebnosti, s katerimi se je roman ukvarjal na začetku. Pojavi se družba kot glavni junak, kar pa pogojuje zaton te zvrsti.

Kakorkoli pa lahko za roman z vso gotovostjo trdimo, da je zvrst, ki se je znala prilagajati in tudi prilagoditi novim, nenehno spreminjajočim se zahtevam družbe in kot taka tudi ostala.

Ko govorimo o romanu, lahko predstavimo tudi več vrst znotraj samega žanra. Tako poznamo *viteške, pustolovske, kritične, socialne, avtobiografske, družbene, zgodovinske, ... romane*.

V središču mojega zanimanja je predvsem **zgodovinski roman**, kot tip besedila, kamor spada delo, ki ga skušam podrobneje predstaviti.

Zgodovinski roman je zasnovan na dva načina :

- prikazuje življenje izmišljenih oseb v določeni zgodovinski dobi
- okrog zgodovinskih oseb niza dogodke, ki jih ni mogoče zgodovinsko potrditi

Tip zgodovinskega romana je osnoval angleški pisatelj *Walter Scott (1771 – 1832)*.

V literaturo naj bi namreč prinesel novo, dotlej neznano občutenje časa, tako zvano zgodovinsko zavest. V svojem romanu *Waverly (1814)* je uporabil kar nekaj inovacij in sicer:

- opis bližnje preteklosti (60 let nazaj)
- predstavlja nam vse družbene sloje (prej samo vladarji, nosilci družbene moči)
- mit in povečevanje nacionalne zgodovine

S Scottom je zgodovinski roman postal moderni nacionalni ep, ki je bralcu predstavil, na zanimiv način, njegove prednike, njihove želje, hotenja, razmere v katerih so živeli,...

Če hočemo ugotoviti, ali je določeno delo zgodovinski roman ali ne, moramo najprej usmeriti pozornost na razmerje med **fikcijo in faktom**, to je med zgodovino in avtorjevimi vložki (del, ki je izmišljen). S tem razmerjem se je ukvarjal že Aristotel, vendar pa njegove ugotovitve dandanes niso več relevantne. Tako romanopisec, kot zgodovinar interpretirata preteklo, razlika je le v tem, da literata ne preverja nihče, za zgodovinarja pa je nujno, da so vsi podatki resnični, torej taki, da jih lahko v vsakem trenutku preveriš in ugotoviš njihovo resničnost.

S tem vprašanjem se ukvarja kar nekaj teoretikov, naj omenim le nekatere. To so Roman Ingarden, Gyorgy Lukacs, Hess, Henderson,...

Da ima določeno delo status zgodovinskega romana, mora najprej ustrezati zahtevi o času, ki je opisan. To pomeni, da mora avtor pisati o dogodkih ali osebah, ki so poleg tega, da jih lahko do neke mere zgodovinsko preverimo, živele oziroma se dogajale v času, ki ga avtor ni mogel izkušenjsko doživeti. Torej, pisatelj ne more pisati o času, v katerem je rojen, če hoče, da ima njegovo delo oznako *zgodovinski*. Seveda pa ne piše niti o prihodnosti, kar pa je čisto logično. Če v delu ni nobene osebe, ki je zgodovinsko preverjeno res obstajala, ali pa se dogodki (ne vsi seveda) niso res zgodili in to v času, ki ga avtor navaja, potem ta roman ni zgodovinski, ampak si prisluži kako drugo oznako.

Da je roman zanimiv, mora vsebovati tako izmišljena, kot resnična dejstva v določenem razmerju. Problem je le v tem, da si znanstveniki niso čisto na jasnem, kakšno naj to razmerje bo. Če je nizanja zgodovinskih dejstev preveč, je besedilo zelo blizu temu, da postane suhoparno in tako za potencialnega bralca nezanimivo, neprivlačno. Po drugi strani pa je velika nevarnost v tem, da ima delo preveč izmišljenega in tako to ni več zgodovinski roman, oziroma ne ustreza merilom, ki jih od besedila bralec pričakuje.

Vendar pa nekateri teoretiki določajo zgodovinskost romana na podlagi prisotnosti *zgodovinskega občutja*. O tem govori Schiffels, ko pravi, da je besedilo zgodovinski roman, čeprav opisuje časovno komaj oddaljene dogodke, da le poudarja časovno razliko med trenutkom pripovedovanja in časom dogodkov in s tem gradi svoj temeljni učinek na bralca.

Tipi zgodovinskega romana

Da sploh lahko govorimo o medsebojni različnosti znotraj zgodovinskega romana, se moramo v izhodišču nasloniti na tako pomembno razmerje med sedanjostjo in preteklostjo, ki nam predstavlja enega od temeljev te zvrsti besedil.

Predvsem gre tu za razmerje, koliko je avtor zvest zgodovinsko izpričanim dejstvom in njihovi vlogi v sedanjem času, oziroma času, v katerem delo nastaja. Iz tega vidika pa lahko nastane več podvrsti samega romana, saj je enkrat v ospredju preteklost, kot čas, ki je tako nasproten sedanjosti, spet drugič pa lahko na pretekle dogodke gledamo samo kot na vzrok za sedanjost tako, kakršna je in se pojavlja kot posledica določenih momentov v naši preteklosti.

Pomembno vprašanje, ki se pojavlja je, kakšno funkcijo ima preteklost v romanu na sploh in ali jih je mogoče več. Po mojem mnenju je vloga preteklosti vsekakor pomembna, saj nam predstavlja način življenja in razmere v času naših prednikov, s tem nam omogoča razumevanje takratne miselnosti, ki je nemalokrat zabrisana. Roman, pa naj še tako zvesto sledi dejstvom iz zgodovine, je vsekakor pomemben dejavnik v razvoju posameznikovega mišljenja. Seveda pa je od bralca do bralca vpliv romana in s tem tudi njegovega avtorja na posameznika različen. Interpretacija je pač stvar, ki je vsakemu lastna in s tem intimna. Naslovniku, kateremu je bilo delo ob izidu namenjeno, so bile prav gotovo nekatere stvari pomembnejše, kot njegovemu »kolegu« leta kasneje. To pa se ne odraža samo pri laičnih

bralcih, ampak tudi v svetu literarne kritike. O tem podrobno piše prof. Hladnik v svojem članku *Slovenska diskusija o zgodovinski povesti in zgodovinskem romanu*.

Če se vrnem k tipom zgodovinskega romana na podlagi primerjave funkcije preteklosti, lahko povzamem tipe, ki jih je določil prof. Hladnik.

1. besedila, ki prezentirajo preteklost :

Sem spadajo klasični romani, čisti epski roman. Vloga preteklosti je tu predvsem v tem, da nam predstavlja obdobje, ki je zanimivo ravno zaradi svoje drugačnosti.

2. besedila, kjer ima zgodovinskost samo instrumentalno vlogo :

Avtorji se ukvarjajo z aktualnimi socialnimi problemi ali pa s splošnočloveškimi. Pri prvih se avtor za preteklost odloča zaradi trenutnih lahko političnih, cenzurnih in podobnih razlogov, pri splošnočloveških pa nam predstavlja dejanja junaka, ki so bila v preteklosti enaka, kot bi bila v sedanjem času, mogoče tudi v prihodnosti. S tem nakazuje na nespremenljivost človeka kot posameznika in tudi kot del družbe, skupine.

Zgodovinski roman in njegova nacionalnopolitična funkcija

Začetek tega tipa besedil je tesno povezan z rojstvom nacionalne zavesti, zato se ni čuditi, da je postal eden najbolj nacionalno zavednih žanrov. To lahko dokažemo že z samo izbiro tem, ki so jih obdelovali posamezni avtorji. Le ti so se odločali grobo rečeno med dvema tipoma nacionalizma, in sicer : - liberalni (boj proti aristokraciji, kot nosilcu oblasti)
- etnični (boj proti drugi naciji, proti tujcem)

Slovenski zgodovinski roman sodi skupaj z grškim, poljskim, ruskim in še nekaterimi v to drugo skupino. Tu so tudi zelo izražene teme z narodnim izdajalcem, negativnimi junaki in njihovimi zgodbami. To pa je tudi ena od točk obravnave Murnikovega dela *Hči grofa Blagaja* in njegove različice *Lepi janičar*, posebej prirejene za mladino.

Slovenski zgodovinski roman

Od vseh žanrov, ki jih pozna in uporablja slovenska literatura, sodi prav zgodovinski roman med najbolj obsežne in vztrajne žanre, hkrati pa je tudi tisti, ki se najbolj uspešno prilagaja vsem novim tendencam in zahtevam na področju slovenskega leposlovja.

Tako imamo bralci na voljo besedila tega žanra, ki so bila napisana v 19. stoletju, kot tudi besedila sodobnih avtorjev, kot so Dimitrij Rupel, Saša Vuga, Feri Lainšček in mnogi drugi. Seveda se način pisanja, tako med posamezniki, ki so ustvarjali v istem obdobju, kot tudi med sodobniki in avtorji prejšnjega stoletja razlikuje, vendarle pa razlike niso tako velike, da ne bi mogli govoriti o žanru zgodovinskega romana.

Kot sem že omenila, moramo za podrobnejšo določitev upoštevati posamezna načela, ki jim mora besedilo ustrezati, če si hoče pridobiti ta naziv.

Ta določila so : - umeščenost dogajanja v preteklost, ki avtorju izkušnjsko ni dostopna

- uporaba zgodovinopisnih dejstev
- uporaba popularnih pripovednih motivov in postopkov
- nacionalno predstavna in usmerjevalna vloga
- pripravljenost za podrobnejšo žanrsko klasifikacijo

Poleg določil, s katerimi si pomagamo pri opredelitvi posameznega dela, pa lahko govorimo tudi o vrstah zgodovinskega romana, ki pa se v nasprotju z določili, nanašajo samo na temo, ki si jo je avtor izbral. Tako v množici besedil lahko določimo naslednje vrste romana in sicer so to :

1. biografije (romani, ki pišejo o določeni zgodovinski osebnosti, primer je Sivčevo delo Peter Pavel Glavar)
2. Ljubljanski potres (Potres avtorja Janija Virka)
3. Skrivnostne združbe (Dušan Merc – Galilejev lestenec)
4. Lokalna zgodovina (Jakob Sket – Miklova Zala)
5. Rodbinska saga (Pot v Trento, Kajetana Koviča)
6. Jezikovni in stilni eksperiment (Feri Lainšček – Skarabej in vestalka)

Oznaka obdobja, opisanega v delu *Hči grofa Blagaja*

15. stoletje, obdobje, ki ga v svojem delu opisuje Rado Murnik, so posebej zaznamovali vpadi Turkov na slovensko ozemlje.

Na sploh se je v tistem času pospešeno razvijalo gospodarstvo, pojavljala so se mesta, s katerimi so imeli tesne stike tako kmetje kot tudi tedanja gosposka, to so plemiči. Poleg tega se je razvijalo tudi trgovanje s sosednjimi deželami Hrvaško, Koroško, Italijo, v katerem so sodelovali slovenski kmetje in tako krepili svoj položaj v odnosu do fevdalcev.

Tak razmah trgovine pa je potegnil za sabo tudi plemiški stan, ki so na kmeta čedalje bolj pritiskali in zahtevali vedno večje dajatve. S tem so se razmere čedalje bolj slabšale in utirale pot kasnejšim kmečkim uporom.

Že tako nič rožnat položaj slovenskega kmečkega prebivalstva v takratnem času, pa so poslabševala še pustošenja Turkov, ki so bila v letih od 1469 do 1526 najhujša. V tem obdobju so Turki plenili po naših deželah kar petinštiridesetkrat in ostajali na slovenskem ozemlju tudi po tri, štiri mesece. Za seboj so pustili požgane vasi, polja in gozdove, predvsem pa ogromno število trupel. Kakor pripovedujejo kronisti, so polovili vse moške, ženske in otroke približno štirih, petih let in jih odpeljali v suženjstvo. Starejše, bolne in novorojenčke pa so pobili. Po oceni fevdalcev so Turki do leta 1508 odpeljali samo iz slovenskega prostora 200.000 ljudi.

Z napadi so za nekaj časa prenehali po porazu proti ogrskemu kralju Matiji Korvinu. Ponovno pa so pričeli s pustošenjem po letu 1526, ko je bil njihov sultan Sulejman Veličastni. Zadnji večji turški vpadi na slovensko ozemlje so bili v letih 1574 – 1578, pred bitko pri Sisku. Po tistem se Turki na Slovensko niso več vračali.

S svojimi osvajalskimi pohodi so, kar se tematike tiče, močno vplivali na slovensko književnost, saj poznamo cel niz imen, ki so v svojih besedilih obravnavala čas, ki je bil za takratne prebivalce tako težak in črn.

Število del je celo tolikšno (34), da lahko govorimo o posebni vrsti zgodovinskega romana, to je *turški zgodovinski roman*.

Nam najbolj znana dela so prav gotovo naslednja :

1. J. Jurčič : *Jurij Kozjak, slovenski janičar*
2. J. Sket : *Miklova Zala*
3. I. Zorec : *Samostan v turški sili*
4. R. Murnik : *Lepi janičar*

Za to vrsto romana je značilna skupina motivov, ki se skoraj v celoti ponavlja v vseh besedilih. Mogoča so tudi odstopanja, ki pa so v majhnem številu in se z njimi ne bom ukvarjala.

Torej, motivi, ki so prisotni v domala vseh delih, so naslednji :

1. ciganovo maščevanje
2. motiv izgubljenega oziroma ugrabljenega sina
3. sovraštvo med bratoma
4. ljubezenska zgodba, ki je pogosto vzrok vsega hudega

V nadaljnji obravnavi se bom posvetila opredelitvi romana po vseh določilih, ki jih tipologija zahteva in tako skušala osvetliti značilnosti, ki so pripomogle k oznaki romana, kot zgodovinskega.

Roman ali povest ?

V članku *Slovenska povest* nam je avtor, prof. Miran Hladnik, skušal prikazati in osvetliti problem, ki se v slovenski literarni teoriji in tudi drugod po svetu pojavlja ob vprašanju, kaj sploh povest je in kaj je zanjo značilno, po čem se povest razlikuje od drugih žanrov. Kot je povedal že sam, je mejo med romanom in povestjo težko določiti, vendar pa je uspešno postavil definicijo žanra, ki v našem prostoru mogoče velja za manj vrednega.

Značilnosti povesti so torej naslednje :

1. povest je popularna, plebejska pripovednoprozna vrsta
Namenjena je predvsem manj zahtevnemu občinstvu, kot so kmetje in ostali ne zelo izobraženi bralci. Uporablja predvsem kmečko tematiko, je vzgojna, način pripovedovanja močno ganljiv, na predmet, ki ga opisuje je čustveno navezana. Ravno te lastnosti so vzrok, da ima povest nekoliko manjvreden status, saj ne izpolnjuje pričakovanj, ki jih od besedila zahtevajo prosvetljeni slovenski izobraženi krogi. Njen namen je predvsem zabavati.
2. V povesti najdemo veliko verske, nacionalno-politične, gospodarske funkcije, ki ima namen vplivati na bralca. Pri tem si pomaga s poskusom napisati delo, ki bi kar se tiče zanimanja pritegnila veliko število bralcev. To pa meče zopet nekoliko negativno luč na samo vrsto, saj jo postavlja nevarno blizu trivialni literaturi.
3. Dolžina povesti je lahko različna

Če je povest po dolžini kratka, je blizu sliki, črtici ali zgodbi in jih lahko srečamo v periodičnih izdajah. Če je besedilo srednje dolžine, jo lahko postavljamo ob bok noveli. Zadnja možnost pa so dolge povesti, ki jim konkurira roman, to pomeni, da jo lahko poimenujemo tudi kot neko vrsto romana. Ta besedila zahtevajo knjižno izdajo, če pa izhajajo v periodiki, pa morajo biti v nadaljevanjih.

4. Če gledamo na vsebino, mora povest vsebovati določeno zadržanost, kar se tiče ljubezenske motivike, poudarja pa ljubezen do kmečke snovi, do zgodovine. Poleg vsega tega, pa vsebuje konservativno katoliško tendenco.
5. Danes živi povest le še kot oblika mladinske ali otroške literature.

Torej, glede na vsa ta določila in lastnosti, tako povesti kot romana še vedno nisem prav prepričana, kako bi deli poimenovala. Kot edina možnost se mi zdi, da je pač glede na dolžino in dele besedila, ki so v prirejeni, kasnejši izdaji spuščene, besedilo *Hči grofa Blagaja* roman, v nasprotju s tem pa je *Lepi janičar* povest, napisana za določen krog bralcev in sicer za mladino.

Zato bom, v skladu s tem pisala o romanu, ko bo govora o » *Hčeri* », in o povesti, ko bom pisala samo o izdaji *Lepi janičar*.

Kratka vsebina

Piše se leto 1462. Na gradu Blagajevih vitez Ahac Doljanski poučuje svojo nečakinjo Alijanico in uživa vse radosti grajske vinske kleti. Bliža se god starega očeta Blagaja, zato grof Majnard Blagaj vabi svoje okoliške sosede na praznovanje in lov s sokoli.

Nekaterim povablencem pošlje pisma, ostale pa obišče debelušni vitez Ahac osebno.

Na poti v sosednji grad srečata vitez Ahac in njegov hlapec Marko ciganko. To srečanje pa takoj obvisi v zraku kot napoved za nesrečo in zlo.

Ko prideta na grad Hansa Frauensteinerja, se hitro zaplete v kockanje z gospodarjem, pri čemer pade tudi nekaj gorkih na račun enega in drugega. Pridruži se jima še Hanseva sestra Salda plemenita, preko katere izvemo za vzrok njenega neizmernega sovraštva do grofa in grofice Blagajevih.

Ko Salda izve za prisotnost ciganov v njihovih krajih, se ji v glavi porodi strašen načrt maščevanja. Odloči se, da bo sklenila pogodbo s ciganko, ki ji bo pomagala pri ugrabitvi Blagajeve edinke. S tem bi zadala nekdanjemu ljubimcu najhujšo rano.

Pride dan praznovanja in plemiči na lovu ujamejo ciganko Čirikli in njenega sina Sonokaja pri kraju divjadi. Kot je v navadi, sledi strašna kazen, vendar pa se ju grof Blagaj usmili in ju odvede na grad, kjer ju čaka milejša kazen – bičanje. Temu prisostvuje tudi mala Alijanica in prosi očeta naj preneha, saj se ji mladi ciganček smili. Grof prestopnika spusti, vendar pa to samo podžge Čirikli v njeni nameri, da pomaga plemeniti Frauensteinerjevi.

Zvečer praznujejo tudi kmetje in varuhinja Mare odpelje Alijanico na vaško veselico. V spremstvu grajskega hlapca Marka se počutijo popolnoma varne, saj ne vedo za peklenski načrt dveh demonskih žensk.

Mare se z Alijanico vrača domov, ko jo na tla pobije jamadar Angar in ugrabi deklico. Skupaj s Čirikli in Sonokajem se skrijejo v podzemni jami pod gradom Frauensteinerjevim, kjer jih že čaka Salda in jih oskrbuje toliko časa, dokler ne mine nevarnost, da jih ujamejo Blagajevi ljudje.

Ko je zrak čist, Alijanico, po novem Omarja, odpeljejo v svoj tabor, kjer ostane pet let. Omar postane krotilec medveda Efendija in skupaj s cigansko družino potuje po bosanskih deželah, vendar pa se nikoli popolnoma ne prilagodi novemu načinu življenja. Spomin na dom, starše in materino petje o grlici jev začetku še kako živ, potem pa sčasoma čedalje bolj blede. Omar se v sanjah še spominja mame in ko enkrat zopet sanja o lepi ženi, ki poje, se odloči, da bo pobegnil. Pri tem mu bo pomagal prijatelj Sonokaj, na žalost pa njun načrt sliši Čirikli. Tako priložnost pade v vodo in Omar je obsojen na težko cigansko življenje.

Ko pridejo s cigani v bosansko mesto Vranduk, se Čirikli in Angar odločita, da bosta Omarja prodala turškemu paši Osmanu. Le ta ga kupi, vzame za svojega sina in za Omarja se začne lepše življenje.

V paševi drugi ženi najde zaupnico in nadomestno mati, ki jo tako potrebuje. Fatimi tudi edini lahko pove, da je v resnici deklica in z njeno pomočjo uspešno prikriva svojo skrivnost.

Leta v paševem dvorcu mirno tečejo, Omar je svojemu » očetu » v velik ponos, saj ne zaostaja za drugimi dečki, ne v šoli, ne v telesnih spretnostih. Osman paša že kuje načrte, kako ga bo poslal v janičarsko šolo, kjer se bo nedvomno izkazal kot eden najboljših učencev.

Bilo je že leto 1471, Omarju je bilo sedemnajst let, ko se je iz enega roparskih pohodov po slovenskih deželah vrnil Osman paša. Pripeljal je mnogo ujetnikov in ko je nekega večera Omar na vrtu slišal mlado deklico peti pesem o grlici, so spomini oživel močneje. Stopil je k njej in jo vprašal od kod je, saj je vedel, da je doma tam, kjer pojo to preprosto melodijo. Ves vesel je tekel k Fatimi, da ji pove najnovejšo novico.

Minilo je še eno leto. Fatima, je bila čedalje bolj šibkega zdravja, njeni dnevi so se iztekali. Osman paša je poklical najboljše zdravnike, ji kupoval najlepša darila, pa vendar ni nič prineslo njenega izboljšanja. Omar je pri njej presedel ves prosti čas. Ko se je Fatimi bližala smrt, je v deliriju napovedala nevarnost, ki v podobi črne žene preži na Omarja in ga prosila naj se je pazi. Po njeni smrti ji je Omar na skrivaj položil na prsa preprost lesen križ, simbol krščanstva, vere njunih staršev in rojakov.

Leta 1472 se je zopet dvignila turška vojska in oddirjala slovenskim deželam naproti. Tokrat je Osman paša s seboj odvedel tudi mladega janičarja Omarja.

Pripoved se na tem mestu zopet vrne v družino Blagajevih in družbo viteza Ahaca. Nabritega velikana spremljamo na njegovih pohodih po ljubljanskih ulicah, njegovih popivanjih. V njegovi družbi dodobra spoznamo takratne prebivalce bele Ljubljane, njihove navade in običaje. Vitez še vedno ljubi kockanje in mora zato večkrat po posojilo k Židom.

V Ljubljani ve. Ljudje so izvedeli, da Turki zopet pustošijo po deželi in se zato vneto pripravljajo na morebiten napad. Vsi moški, sposobni za boj, se urijo v posebnih enotah, družbe pekov, kovačev in ostalih obrtnikov popravljajo mestno obzidje, skratka vsak se po svojih močeh pripravlja na prihod grozovite turške vojske.

Vitez Ahac v eni ljubljanskih gostiln beseduje z mestnimi veljaki in med tem opazi viteza, ki ga spominja na soseda Frauensteinerja. Ker se le-ta na njegove klice ne odzove, se odloči, da ga bo zasledoval in se prepričal o njegovih namerah, saj med Ljubljančani krožijo govorice, da neki nemški vitez pomaga Turkom pri njihovih pohodih in jim nosi še sveže novice o bogastvih, številu mož v obrambi...

Med zasledovanjem ugotovi, da je tuji vitez gotovo Hans Frauensteiner, vendar pa se mu Nemec uspe izmuzniti. Kmalu se v Ljubljani oglasi zvon, zagorijo grmade, med ljudstvom se kot nevihta širi beseda, ki je prinašala s seboj toliko groze. Turki!

Da se ne bi s čimerkoli izdal, je Omar vedno prvi sprožil puščico, bil prvi v naskoku na kakšno vas, skratka, videti je bilo, da je zelo zagrizen in pravi ponos paše Osmana.

Pride dan napada na Ljubljano. Turki se po podrobnem poročilu ogleduha Hansa odločijo za taktiko, ki jim bo prinesla uspeh. Vendar pa slovenski branitelji le niso tako slabotni in kaj kmalu je jasno, da zavzetje mesta ne bo ravno mačji kašelj.

Po nekaj neuspešnih poizkusih Turki le predrejo mestno obzidje, vendar pa jih tam čaka moč ljubljanskih kovačev, ki spodbudi še vse ostale. Turki se morajo umakniti, Ljubljančani pa se poženo za njimi. Med njimi sta tudi vitez Ahac in mladi baron Gradnikar, ki je nekdaj služil kot paž na Blagajevem gradu. V svoji veliki vnemi se kmalu oddaljita od ostalih. Posledica tega je to, da jih Turki zajamejo in odpeljejo pred Osmana pašo.

Vitez Ahac ne more iz svoje kože in zato zabavlja vse vprek, uspe mu celo pozdraviti Osmana pašo, ki je v boju skupil rano. Že zaradi tega, pa seveda zahvaljujoč imenitnemu poreklu z ujetnikoma ravnajo precej drugače kot z njunimi sotrpini. Še več. zaradi svoje zgovornosti, je vitez Doljanski turškemu paši tako všeč, da se le ta odloči odpeljati oba ujetnika na svoj dom.

Čisto nekaj drugega pa se godi z Otokarjem, baronom Gradnikarjem in Omarjem. Na prvi pogled sta eden drugemu všeč. Ker Omar izve, da se drugi dan odpravljajo nazaj v Bosno, se odloči, da poizkusi ubežati, saj ve, da je to njegova zadnja možnost.

Ponoči, ko vsi spiyo, osvobodi oba plemenitnika in skupaj uidejo iz turškega tabora. Ko so že skoraj pri ljubljanskem obzidju, pa za seboj zaslišijo topot konj. Turki so opazili njihovo izginotje ter jih poskušajo dohiteti in ujeti. V kratkem navskrižnem ognju, ki se pojavi, ko ljubljanski branilci spoznajo viteza Ahaca in jih poskušajo zaščititi, je Omar ranjen.

Končno na varnem za debelim ljubljanskim obzidjem, ga Otokar in Ahac takoj odneseta k židovskemu zdravniku Jisroelu. Na Omarjevo srečo, ga ni doma, zato za njegovo rano poskrbita žena Dita in njuna hčerka. Takrat pride na dan tudi Omarjeva, tako dolgo in skrbno čuvana, skrivnost.

Ko ostali, med njimi vitez in Otokar, izvejo, da je Omar pravzaprav dekle, jo hočejo vsi videti.

Ahac opazi njeno verižico in križec ter si ju pobliže ogleda. Črki U in B mu malone zaplešeta pred očmi in takoj začne spraševati dekle, kje ju je dobila. Ugotovi, da je Omar njegova dolgo pogrešana nečakinja Alijana. Njunemu veselju ni konca.

Čez nekaj dni Alijana v družbi strica in Otokarja na gradu nestrpno pričakuje prihod svojih staršev. Takrat pa se na Blagajevem gradu pojavi tudi nekdanji sluga Marko, ki je ves ta čas po svetu iskal skupino ciganov, ki je ugrabila graščakovo hčerko. Vitez Ahacu prinese vest, da se taista skušina nahaja prav blizu, odločita se, da poiščeta staro ciganko in jo kaznujeta, kakor si zasluži.

V ciganskem taboru se jezdecev prestrašijo, na vprašanje, kdo je ugrabil Alijano, takoj pokažejo na Čirikli. Ta takoj spozna, kaj jo čaka in ne skopari z informacijami, da je vsega pravzaprav kriva črna gospa, Salda plemenita Frauensteinerjeva. Obljubi, da bo pokazala tudi podzemno jamo, če ji le ne bodo naredili nič hudega.

Salda je tačas že ugotovila, kaj se dogaja in je sosede pričakala popolnoma pripravljena, z napolnjenim beneškim prstanom in nasmehom na obrazu. Odvedli so jo na grad, kjer jo je čakalo sojenje. Drugi dan sta prispela tudi grof in grofica Blagajeva, radost je napolnila grad, veselje še pozno zvečer ni ponehalo.

Prišel pa je čas obračuna s Saldo, ki pa ji Alijanina desetletna odsotnost in gorje družine Blagaj še vedno ni zadostovalo in se je odločila, da v svojo pogubo potegne tudi ubogo dekle. Ko jo je prosila odpuščanja, ji je stisnila roko in takrat je iz prstana pritekel strup na Alijanino dlan. Zatem se je še sama zabodla v srce in umrla. Alijani je postalo slabo, tiščalo jo je v prsih,... Izdihnila je le nekaj trenutkov kasneje, obkrožena s svojimi najdražjimi. Kakor so prej zvonili zvonovi in deželi oznanjali vrnitev komtese Alijane, so sedaj žalostno zapeli njej v slovo. Konjeniki s črnimi zastavami so jahali po gradovih sporočiti, da je umrla komtesa Alijana, hči grofa Blagaja.

NAČELA ZGODOVINSKEGA ROMANA

Kot sem na začetku že omenila, mora besedilo ustrezati določenim načelom, s pomočjo katerih ga lahko umeščamo v kategorijo zgodovinskega romana.

Na podlagi teh nekaj načel sem se odločila predstaviti podrobneje roman Rada Murnika, hkrati pa bom prikazala tudi tista dejstva, ki se kažejo kot različica med obema besediloma, torej tista odstopanja, ki jih opazimo v povesti Lepi janičar, vendar pa še vedno pomagajo pri klasifikaciji le te kot zgodovinske.

Prvo določilo, ki je nujno potrebno za to, da lahko govorimo o kategoriji *zgodovinsko* je prav gotovo tisto, ki ga pogojuje umeščenost v preteklost, ki avtorju ni izkušnjsko dostopna.

Npr.: če besedilo govori o prvi svetovni vojni in je avtor sam živel v tistem obdobju ali pa celo bil udeleženec le te, govorimo o vojnem romanu.

Če pa o prvi svetovni vojni piše avtor, ki je rojen po letu 1918, spada njegovo delo med zgodovinske. Seveda pa mora ustrezati tudi drugim zahtevam.

V romanu, ki ga obravnavam, je čas dogajanja postavljen v srednji vek, točneje v 15.stoletje, ko so po naših deželah plenili Turki. Avtor nam celo poda točen datum, ki ga lahko tudi zgodovinsko dokažemo.

» Nad širnim Ljubljanskim poljem je lesketal v ponedeljek po Telovem, 3. junija 1472. leta Gospodnjega izredno krasen dan. Sicer tako mirno in tiho ravan je oživilo neprestano vrvenje in gibanje. V jami pri Svetem Krištofu in daleč naokoli za njo je belel šator do šatora in povsodi so švigali urni mohamedanski jahači križema po pomandranih njivah in tratah.«
(*Hči grofa Blagaja*, 39. poglavje, 1. odstavek)

Isti primer najdemo v Lepem janičarju (21. poglavje, 1. odstavek, str.196). Razlika je le v uporabi posameznih izrazov, npr.: šator / šotor, pomandranih / pomendranih. Poleg tega pa še opazimo nekaj različnosti v dataciji leta, kjer v povesti avtor izpusti besedo *gospodnjega*.
»...v ponedeljek po Telovem, 3. junija 1472. leta,...«

Poleg datuma, ki označuje napad Turkov na mesto Ljubljana, je v delih tudi podatek, ki nam pove, kdaj so bili Turki pred Cerknico.

» Pa je vendar čudno: Turki so že od meseca marca na Kranjskem, pa le živa duša ne ve prav, kod se potikajo. V nedeljo pred Marijinim oznanjenjem so sežgali cerkev v Cerknici- «
»Morda jih je gnal vrag skozi Hrušico in Ipavo na Laško, na Furlansko ali pa v Istro. Tukaj plenijo le male čete... Vsak čas pribeži nekaj kmetov...«
(*Hči grofa Blagaja*, 27. poglavje, 25. in 26. odstavek)

O tem dogodku priča spominska plošča na farni cerkvi v Cerknici.

Naj navedem še nekaj primerov, ki govorijo o času dogajanja, pa niso zgodovinsko preverjeni.

» Ljuba Mila, « je dejal medeno, » danes je imeniten dan: danes začnem pisati kroniko!«
» Ah – to obetaš ne vem že koliko let, pa ni nikdar nič.«
» Zdaj pa bo nekaj, danes. Vse je pripravljeno. Danes, prvega junija leta 1462. po Gospodovem rojstvu začne pisati vitez Ahac – o, servus humillimus, najponižnejši sluga, dragi svak!«
Vstopil je grof Majnard Blagaj.
(*Hči grofa Blagaja*, 1. poglavje, 47. odstavek)

O tem piše tudi v Lepem janičarju:

» Draga sestra, danes je imeniten dan!« je povzel brat.
» Danes, na predbinkoštni torek, prvega junija leta 1462 začne vitez Ahac Doljanski pisati kroniko!«
(*Lepi janičar*, 1. poglavje, 6. odstavek, str. 6)

Na pri pogled lahko rečemo, da sta primera skoraj identična, razliko je opaziti le v besedišču, ki je posledica kasnejšega » nastanka « dela, oziroma spremenjene jezikovne prakse in besedišča.

» Tako dobre letine pa menda ne bo zlepa več, kakor pred tridesetimi leti,« je pripomnil grof Felicijan. » Takrat, leta 1432. sem bil v Ljubljani. Spominjam se še prav dobro, da je bil

mernik pšenice po šest, sedem soldov, mernik rži pa po vinarju. Jajec je bilo dvanajst za en sold. Tovor najboljšega vipavskega vina, kar ga je mogel nositi konj, je veljal trideset grošev. To bi bilo kaj za vas, vitez Ahac!«

(Hči grofa Blagaja, 2. poglavje, 35. odstavek)

Ta del romana je v prirejeni izdaji spuščen, je pa v obeh najti primer pogovora starega grofa in viteza Ahaca o Turkih na Slovenskem in sicer:

» Kdaj pa so bili Turki poslednjikrat na Kranjskem, gospod grof?« je vprašal vitez Ahac.
» Videl sem jih pač v Benetkah, tukaj pa še ne. Dolgo jih že ni bilo pri nas.«

» Dolgo, dolgo, hvala Bogu !« je kimal grof Felicijan. »Prvikrat so pridrevili v naše kraje leta 1408. Takrat sem dovršil komaj petnajsto leto.«

(Hči grofa Blagaja, 2. poglavje, 38. odstavek)

Taisti primer se v povesti glasi takole:

»Vojska bo!« se je oglasil vitez Ahac. »Dunajčani se puntajo proti cesarju. Njegov rodni brat Albreht znova ruje proti njemu. Turki pa bodo gotovo izkoristili priložnost in bodo obiskali spet naše kraje. Kdaj so že bili prvikrat na Kranjskem?«

»Leta 1408,« je odgovoril stari grof. »Takrat sem dovršil komaj petnajsto leto. Bilo je meseca oktobra, na svetega Dionizija dan. Naenkrat so bili Turki tukaj! Napadli so Metliko in Črnomelj, divjali, palili in plenili po okolici. Veliko ljudi so poklali, druge pa prodali v sužnost. Ali hudo so jo izkupili, ko so pridivjali drugič k nam.«

(Lepi janičar, 1. poglavje, str.8,9)

Na tem mestu se mi zdi potrebno opozoriti na dejstva, ki v posameznih primerih delujejo pomanjkljivo, vendar pa je to le posledica drugačne zasnove besedil. Konkretno v zadnjih dveh primerih so razmere v takratnem cesarstvu navajane samo v odlomku iz povesti, kar pa ne pomeni, da jih v romanu ni. Ravno nasprotno, so in še toliko bolj podrobne, le da jih najdemo na drugem mestu.

Takšnih in podobnih primerov se najde še veliko, vendar pa vseh ravno zaradi števila ne bom navajala.

Drugo določilo, ki nam pomaga pri kvalifikaciji, je uporaba zgodovinopisnih dejstev, ki jih bralec najde v besedilu in s katerimi si avtor dela pomaga, da ima njegovo ustvarjanje noto resničnosti in ne nazadnje tudi zanimivosti. V to skupino lahko konkretno pri delih Rada Murnika štejemo nekaj oseb, ki so dejansko živele, smeri pohodov turške vojske, opise takratnih razmer in načina življenja prebivalcev tako mest kot gradov, vasi in celo ciganskih taborov. Za lažjo predstavo si bom pomagala s citati in odlomki iz besedil. Vse to, lahko vsak sam preveri v raznih knjigah in publikacijah. Jaz sem si večinoma pomagala z enciklopedijami Slovenije in Jugoslavije, veliko pa je napisanega tudi v zgodovinskih učbenikih, predvsem kar se tiče turških vpadov.

Najprej sem v svoji nalogi preverila resničnost obstoja grofovske družine Blagaj. V besedilu romana avtor govori o grofih Ursini– Blagaj, pojavi pa se tudi ime Babonić– Blagaj.

»Obednica je bila poleg orožarnice največja soba v gradu./..../ Nad obema vratoma sta se lesketala svilen in zlatovezen grb grofov Ursini- Blagajevih z medvedom in levom, ter bisernobelo-modro-rdeči grb kranjskih stanov: višnjev orel z vojvodskim klobukom....«
(*Hči grofa Blagaja, 2.poglavje, 1.odstavek*)

»Dragi prijatelj! Prosim Te, počasti me devetega tega meseca gotovo s Svojim obiskom. Sokolarili bomo in obhajali god mojega očeta Felicijana. /...../ Z veseljem pozdravom
Tvoj prijatelj
Majnard grof Ursini Blagaj. «

(*Hči grofa Blagaja, 3.poglavje, 21. odstavek*)

»Rodovina Blagajevih izvira iz Slavonije./...../ Babonićevi sinovi so gospodovali v Vodici, Štefanovi pa ob Kolpi in Korani.....«
(*Hči grofa Blagaja, 44. poglavje, 29.odstavek*)

V nasprotju s tem imenom pa je v mladinskem delu zamenjal družino Ursini z Babonić. To se najlepše vidi v delu besedil, kjer vitez Ahac opazi na prsih mlade Alijane križec z začetnicami imena njene družine.

»To je od turške puščice,« de vitez Ahac in mrmra: »Križek z osmerooglatim smaragdom...grofovska krona...črki U in B...Ursini-Blagaj...Drago dete, kdo ti je dal verižico s križkom?«
(*Hči grofa Blagaja, 43. poglavje, 62. odstavek*)

»To je od turške puščice,« de vitez Ahac /.../ črka B...Blagaj...«
(*Lepi janičar, 26. poglavje, str.240*)

V Enciklopediji Jugoslavije najdemo družino Blagajev pod geslom **Babonići (Babonegi)**. Navedeno je, da se najprej pojavijo pod imenom Goriških in Vodiških, od sredine 14.stoletja pa Blagajskih grofov.

»Domnevno rimsko poreklo Babonićev (de genealogia Ursinorum) je izmišljotina renesančne dobe; historiografija je pokazala, da so Babonići slovanskega porekla...«

Mogoče je ravno v tem skrit razlog, da se je avtor v kasnejši različici svojega romana odločil za poimenovane grofov z Babonić-Blagaj, medtem ko je ime Ursini popolnoma izpustil.

Poreklo grofov Blagajev pa ni edini primer dela besedila, ki je zgodovinsko dokazan. Tu so še opisi signalizacije, kakršno so imeli Slovenci v tistih časih, da so lahko sporočili po deželi, da se bliža sovražnik, obstoj janičarjev, o poreklu katerih v delu učen o razpravlja vitez Ahac, podoba takratne Ljubljane, razne bitke turške vojske po Balkanu in ne nazadnje nizanje točnih smeri pohodov Turkov po slovenskem ozemlju.

Poleg tega pa so zgodovinsko dokazane vse letnice in datumi posameznih obleganj vasi in mest, ki jih je avtor uporabil.

»Saj tudi streljajo pri grmadah.«

»Streljajo. Prav. Kurijsko in streljajo na holmih in hribih od kranjske meje doli noter do koroške. Toda – kaj pa, če preslišimo strel? In če ga slišim, ali morem vohati, kje je počilo, ali pri Sveti Magdaleni ali na Ahacijevi gori ali na Ljubljanskem vrhu?«
(*Hči grofa Blagaja, 27. poglavje, 19. odstavek*)

»Mislim, da se ni lagal,« je odvrnil Osman paša. »Predobro mu plačuje naš Isa paša. Vitez Hans ga je obvestil tudi, da so jeli lani neverniki zidati po vaseh ali blizu njih tabore, male trdnjave z močnim stolpom in debelim zidovjem. Ponekod so utrdili vaške cerkve in jih zavarovali z jarki, bastijami, ogradami, okopi, kulami, čvrstim obzidjem in močnejšimi vrati. Na vrhovih visokih gora so pripravili grmade; zložili so velike kupe drv in postavili stražo in po več velikih nabitih topičev. Kakor hitro bi zagledala straža našo prvo četo, bi sprožila možnar in zapalila grmado. Goreči ognji in sreli bi oznanjali v določeni smeri od gore do gore naš prihod in v nekoliko urah bi vedela vsa dežela, da prihajamo in od katere strani prihajamo.«

(Lepi janičar, 12. poglavje, str.94-95)

»Tako j počatkoma bi jih morali pognati nazaj v Azijo, še preden so se dodobra ugnezili v Evropi in utrdili svojo moč. Lahko ugasiš gorečo trsko, strehe pa ne! Največ jim je pomagala redna vojska, zlasti janičarji, rojeni na Hrvaškem, Štajerskem, Kranjskem, Češkem, Poljskem, Erdeljskem, Ogrskem. Čudno: krščanska kri je steber in opora turškega cesarstva!«

»Reči bi jim morali *jeni čeri*, to se pravi: mlada četa,« je posegel vmes vitez Ahac, ki je komaj čakal, da bi pokazal tudi on svojo učenost.

»To mi je povedal turški trgovec v Benetkah, kjer sem študiral. Podjarmiti hočejo vse, vse. Ko so osvojili Carigrad in ko se je zasvetil polumesec nad cerkvijo svete Zofije, nad najlepšim ondrotnim hramom božjim, tedaj je velel sultan Mohamed: »Le en sam Bog je v nebesih...«

(*Hči grofa Blagaja*, 28. poglavje, 45. odstavek)

V tem odlomku srečamo tudi še eno zgodovinsko osebo, ki sicer nastopa samo posredno, vendar pa pomaga avtorju pri dokazovanju resničnosti svojega pisanja. To je turški sultan Mehmed II. Osvajalec, pod čigar vladanjem so Turki zavzeli Konstantinopol, prestolnico Vzhodnega Rimskega Cesarstva.

Kakšna je bila takratna podoba Ljubljane, nam Murnik prikaže s pomočjo viteza Ahaca in njegovega potepanja po mestnih ulicah.

»Vitez Ahac je videl pod sabo malone vso Ljubljano: Stari trg in Novi trg. Med Ljubljanico in Gradom so se stiskale večinoma lesene hiše in hišice Starega trga, krite z deskami ali slamo; onostran reke, med njenim levim bregom in razvalinami Emone na Gradišču, tam je bil Novi trg, tam so stale večje zidane hiše kranjskih kavalirjev. Od starega gradu je držal najstarejši mestni zid naravnost po hribu doli do Karlovških ali Pisanih vrat ob koncu ulice svetega Florijana in odondod po Prulah do Ljubljanice nasproti izliva Gradaščice. Drugega zidu, od grajskega poslopja do mostu pri Tranči, Ahac ni mogel videti. Tudi Novi trg je bil obzidan. Mestece je bilo podobno velikemu gradu.«

(*Hči grofa Blagaja*, 27. poglavje, 7. odstavek)

»Večinoma lesene hiše so bile s svojo ožjo stranjo, svojimi tremi malimi okni vsakega nadstropja obrnjene proti ulici. Stanovalo je v njih po troje rodovin, /...../. Le malokatera okna so imela pravo steklo; ponajveč so bila zaprta z oljnatim papirjem, z mrenami, s pergamentom. Zidovi so bili okrašeni s preperelimi slikami svetnikov in z oprašenimi kamenitimi kipi v dolbinah. Na slamnatih ali lesenih strehah so čepeli veliki lončeni gumbi.

Ulice so bile vse jako nesnažne. /..../ Vrle gospodinje so metale smeti in izlivale pomije kar pred hišami v luže in jame, ker nesnage niso marale gledati na dvorišču; /.../ Vendar pa modri mestni očetje z veleuglednim mestnim sodnikom na čelu niso popolnoma pozabili čistote. Po njih odredbi je trge in ulice pometala zadruga sodarjev, pa še celo dvakrat – na leto...«

(*Hči grofa Blagaja*, 27. poglavje, 39. odstavek)

V takšnih in podobnih opisih pride na površje avtorjeva hudomušnost in veselost. Lahko bi celo rekli, da se je nekako poistovetil, najprej s pažem Otokarjem, potem pa še z vitezom Ahacem in preko njiju pokazal svoj smisel za humor.

Opise bitk, ki so jih bojevali turški vojščaki nam posreduje preko Osman paše, ki ima iz raznih bojišč ogromno spominov in različnih primerkov orožja.

»Poglejta ta buzdovan!« je velel paša Omarju in Uzeir agi. »Z njim sem udrihal v bitki pri Varni po Ogrih. Dvaindvajsetletni mladenič sem bil že tretjikrat v boju. Takrat bi me bili ranjenega kmalu ujeli na močvirju, ker sem zadrevil predaleč med sovražnike. Tole široko ogrsko sabljo sem si priboril štiri leta pozneje v veliki bitvi na Kosovem polju. In ta samostrel sem ugrabil za osvojitve Istambola grškemu strelcu pri zadnjem naskoku ob drenopoljskih vratih. Tega je zdaj že devetnajst let. Razrušili smo tisočletno izhodnorimsko cesarstvo in odslej trepetajo pred nami vsi neverniki. Velik je Allah!

- Kar vidite tukaj, vse me spominja mladih let: junakovanja pri Nišu ob Nišavi, v Karamaniji v Mali Aziji, pred Belgradom, v Albaniji, v Epiru, na Valaškem, na Peloponezu v Lakoniji in Ahaji, v Atiki, v Bosni, na Erdejskem, Hrvaškem, Štajerskem, Kranjskem...«

(*Hči grofa Blagaja*, 26. poglavje, 4. odstavek)

Poleg navedbe bitk, ki so jih bojevali Turki v takratnem času, pa izvemo tudi točne smeri njihovih pohodov po slovenskih deželah:

»Tako. Poslušajte:

Leta gospodovega 1471. je prišel Turek Isa beg v deželo, prihrumel na binkoštno nedeljo proti Vinici in jezdil pol noči in se utaboril na binkoštni ponedeljek zjutraj ob Rašici in razposlal svoje malharje okoli Turjaka in odhitel proti Ljubljani in jahal proti Stični in Mehovemu. In v torek so prišli Turki pred Metliko. Odjahali so na Rešnjega telesa dan.«

(*Lepi janičar*, 16. poglavje, str.137)

Poleg tega lahko preberemo še zapis o začetku enega od pohodov:

»Govoril je resnico. Leta 1472. so se dvignili turški roparji in požigalci že meseca marca iz Sarajeva in dirjali preko Travnika, Jajca, Banjaluke, Priedora, Kostanjice, Siska in Sombora, prebrodili pri Krškem Savo, si zavarovali povratak z močnim oddelkom ter krenili ob Krki in Temenici po Dolenjskem na Notranjsko.«

(*Hči grofa Blagaja*, 24. poglavje, 4. odstavek)

O tem pohodu je že bilo govora, takrat so požgali tudi moje rodno mesto Cerknico in v prilogi bom pokazala tudi posnetek plošče, ki to opisuje in stoji na zunanji steni farne cerkve, kot nemi spomenik na čase, ki so znani kot eni najhujših v zgodovini našega naroda.

Tretje načelo je uporaba popularnih postopkov in motivov. Literarni teoretiki izpostavljajo tukaj niz motivov, ki jih turška povest več ali manj mora imeti, da je bralcem zanimiva in jih tako čimbolj pritegne.

Prvi tak motiv je **ciganovo maščevanje**. Spomnimo se na Čirikli in njenega sina, ki ga je dal grof Blagaj bičati zaradi kraje njegove divjadi. Čeprav je bila ugrabitev male plemkinje dogovorjena že prej, kazen, ki jo je moral prestati Sonokaj gotovo ni pozitivno vplivala na ciganko in jo je le še utrdila v prepričanju, da to tudi stori.

»Bičaj!« /.../

»Jure si zaviha rokave, se razkorači in jame udrihati. Bolestno stoka in ječi Sonokaj. Po nežnih plečih mu vzkočijo krvave podplutbe, temnordeče kaplje polze po hrbtu in lijo na beli pesek. /.../

»Nehaj!« hrope ciganka. »O mro čoro čavoro! (O moj ubogi otrok!) O mro devla! (O moj Bog!) O mro devla!«

Oči ji plamte v divjem ognju, obraz ji gori v onemogli jezi, glava buta ob kamenje, pene ji bele ob ustih. Pekel v očeh, pekel v srcu, škriplje z zobmi in preklinja v ciganščini rod, grad in prijatelje grofa Blagaja. /...../

Vsi gledajo tiho za njima. Nenadoma se obrne ciganka in njene divje oči se srečajo za trenotek s Saldinimi, ko krikne hrapavo: »Mee avaha!« /...../

»Maščevalnost bo vnemala ciganko bolje kakor moji cekini,« se raduje natihome. »Ha – grof Majnard, ti sam mi pomagaš ob izvršitvi moje nakane!«
(*Hči grofa Blagaja, 11. poglavje, 85. odstavek*)

»Ta trenotek začuti močan udar na glavi in zdi se ji, da pada v neizmerno globoko temo. Zgrudi se in udari s čelom na tla. Prestrašena, drgetajoča Alijana zavrigne, ali takoj priskoči cigan, ji zakrije usta z roko, jo popade in ubeži bliskoma iz gozdiča preko travnika v mračno goščavo. Za njim hiti Čirikli, kar more.«

(*Hči grofa Blagaja, 13. poglavje, 29. odstavek*)

V teh dveh je predstavljen eden osrednjih motivov turške povesti ali romana. Pomemben moment je bičanje Sonokaja, saj v tistem hipu v ciganki dozori načrt, h kateremu pritegne tudi moža. Ciganki se malo preplašeno dekletce prav nič ne smili, saj ima pred očmi trpljenje sina in svoje, ki ga hoče vrniti tudi grofu. V tem popolnoma pozabi na dejstvo, da je bil po takratnih navadah grof celo milosten, ker ju ni dal obesiti kar na samem kraju dejanja. Po drugi strani pa bi kakršen koli drugačen razplet dogodka usodno vplival na sam razvoj zgodbe.

Podobno dogajanje srečamo tudi pri Jurčičevem Juriju Kozjaku, kjer pa namesto sosede Salde v vlogi negativca, zaradi katerega sploh pride do vmešavanja ciganov nastopa Kozjakov rodni brat Peter, ki zaradi dediščine proda svojega nečaka daleč v turško deželo.

Ne glede na dogovor med Saldo in Čirikli ali pa med Petrom in Samolom, pa se na koncu pojavi še en motiv, ki je pomemben za zgodbo in ki je povod za kolikor toliko srečen razplet. To je trenutek, ko se cigan/ugrabitelj znajde pred starši otroka, ki ga je odpeljal. Takrat v strahu izda pajdaša in se s tem reši, Salda in Peter pa žalostno končata, napravita samomor. Ideja, ki je nenehno v zavesti bralca je, da morata dobiti zaslužen plačilo in da še tako veliko bogastvo oziroma zadovoljstvo, pridobljeno na nezakonit način, ni trajno in prinese pogubo.

»Čirikli je gledala v otopelem strahu kakor priklenjen volk, potuhnjeno in preteče, divje in plaho. Tresla se je tako, da so zvenejele rdeče in zelene kroglice, pripete v razpletene gavrane lase, ki so ji viseli po hrbtu in golih psih.

»Stojte!« je viknila. »Kriva nisem toliko jaz, kakor ona lepa črnolasa gospodična!«

»Lažeš!« je zakričal vitez Ahac. »Katera gospodična?«

»Vaša sosedinja!«

»Salda plemenita Frauensteinerjeva?« se je čudil vitez Ahac.

»Užila je gadji strup, ki okameni človeku srce. Ona me je pregovorila, ona me je nagradila. Pokažem vam podzemno jamo in pot v oni grad, ako mi obljubite, da mi ne storite nič žalega.«

(*Hči grofa Blagaja, 47. poglavje, 50. odstavek*)

Blizu temu je motiv **ugrabljenega ali pa izgubljenega sina**. V delu Rada Murnika namesto dečka, ki je na silo odpeljan, nastopa mala deklica Alijana, kar je v nasprotju s tradicijo in lahko razumemo kot neke vrste parodijo na že omenjeno Jurčičevo delo. Namreč, Murnik nam pokaže, da je dekletce ravno tako sposobno in lahko nastopa na čelu mogočne vojske janičarjev. V svoji vlogi je celo tako dobra, da nihče, celo najbližji ne opazijo, da je pravzaprav deklica in ne deček.

Alijana med Turki in cigani preživi deset let in v tem času niti njen drugi oče, sloviti Osman paša, veliki bojevnik, ponosni lev, kot ga kličejo njegovi vojščaki, ne opazi, da nima sina ampak hčerko. Kakšna ironija, da niti oče ne opazi otrokovega spola. Popolna degradacija naroda, ki je zatiral in povzročil toliko hudega našim prednikom. S tem je prav gotovo ustregel vsem bralcem, saj je bila takrat narodnozavedna funkcija ena najpomembnejših, ki jih je delo moralo imeti.

»Zato je Omar pazil z največjo pozornostjo, da ne bi zbudil suma o svojem spolu. Kadar so Turki ob prepadih vlekli v obleko ovite konje na vrveh kvišku ali jih spuščali zopet doli, vedno je bil Omar med najurnejšimi. Nihče ni prožil gorečih puščic s tako vnemo v strehe nevernikov kakor Omar. Osman paša je bil jako zadovoljen z njim. Kadar ga je videl zamišljenega, otožnega, ga je tolažil, naj se pomiri in ne žaluje za Fatimo. Kadar je bil Omar priča strašnega mesarjenja, kadar so se trepetajočemu bliskale oči od jeze in gneva, je smatral Osman pašavse to za izraz fanatičnega sovraštva do krščanskih malikovalcev.«

(Hči grofa Blagaja, 37. poglavje, 7. odstavek)

Ljubezen, ki je pogosto vzrok vsega hudega

Na videz sicer nekoliko zanemarjen, predvsem v povesti, kjer za ljubezensko zvezo med grofom Blagajem in Saldo izvemo samo posredno, po vendar eden osrednjih motivov dela, ki pogojuje vse ostalo dogajanje in reakcije posameznih literarnih junakov, nastopajočih v romanu.

V Lepem janičarju je vse kar nam avtor pove to, da je nekoč v mladosti cvetela ljubezen med mladim Ladislavom/Majnardom in črnolaso Saldo, ki pa ni trajala dolgo. V podrobnejše razlage le te pa se avtor ne spušča.

»Šla je na mali grajski vrt in hodila po ozkem potu med zanemarjenimi gredicami. Spominjala se je svoje prve mladosti, spominjala neizmerne sreče, ko ji je obljubil mladi grof Ladislav zakon. Toda ta sreča ni trajala dolgo. Mladi Blagaj se je poročil z Ljudmilo plemenito Doljansko. Prisegla je, da se bo maščevala...«

(Lepi janičar, 2. poglavje, str.20)

V nasprotju z redkobesednostjo v povesti, pa se Murnik precej bolj razgovori o tej temi v svojem romanu. Tam ji celo nameni celo poglavje in v njem opiše prav vse. Spoznamo otroke okoliških gradov, njihove igre, bivanje Salde v samostanski šoli pri redovnicah...Celo občutke, ki so živahno Saldo prevevali ob prvem poljubu,... Precej podrobnosti izvemo o njunih sestankih pod drevesom v gozdu in o začetku konca te zanimive zveze. Avtor gre celo tako daleč, da nas preko Salde seznanja z Ljudmilo in Ladislavom kot mladim zaljubljenim parom, priča smo njegovemu zatirjanju večne ljubezni, ki je naklonjena in namenjena le dekletu z Doljanskega gradu.

»Nočete mi verjeti, da vas ljubim, gospodična Doljanska? Vas ljubim, samo vas!«

»Tako zagotavljate menda tudi gospodični plemeniti Frauensteinerjevi. Slišala sem, da ji dvorite jako goreče.«

»Bilo je...bilo je le za kratek čas – tako za šalo. Igrala sva se obadva. Ljubil je nisem nikdar. Salda se mi zdi včasih celo zoprna. Vas pa ljubim resnično nad vse! En sam poljub, obožavana Mila!«

Salda je vsa zdrhtala in pritisnila roke na srce. Usta so se ji odprla, toda noben glas ji ni hotel iz stiskajočega se grla. Sopla je težko in globoko ji je klonila glava kakor po smrtnem udaru. /...../ Bilo ji je jasno, da je ta prizor določil njeno usodo.«

(*Hči grofa Blagaja*, 7. poglavje, 13. odstavek)

V tem odlomku nam avtor dobesedno položi pred nos, kaj je tisto, zaradi česar je morala mala Alijana med cigane in Turke. Neuslišana ljubezen, oziroma problem zavržene ljubice je dejstvo, ki usodno vpliva na razvoj dogodkov in usodo družine grofa Blagaja. Žalostno je pa to, da se tega nihče ne zaveda razen Salde in njenega brata Hansa/Erazma, ki pa je enakega kova. Ne pravijo zaman, da *kri ni voda*.

Do sestre in brata Frauensteinerjevih pisec ne čuti nobene naklonjenosti ali pa vsaj kančka usmiljenja, ob njunem bridkem koncu, celo nasprotno, ni mu dovolj, da jima da tako negativno vlogo, njegov odnos se kaže celo v opisu njunega gradu, ki je zanemarjen, na pol podrt, ...

»Ozko peterokotno dvorišče je bilo docela zanemarjeno. Klak se je bil že marsikje odluščil od zidovja; gola, okrušena opeka in kamenje je sililo todintam na dan. Slama, smeti, odpadki so ležali na tleh. Med kamenitimi ploščami je poganjala trava, plešec in drug plevel. Žalostno, kakor bolan jetnik je povešalo onemoglo bezgovo drevesce v zidnem kotu svoja bleda, krožnikom podobna razcvetja.../.../«

»Pa je res kaj čedno in prijazno tukaj,« si je mislil vitez Ahac, ko je bil srečno zlezel raz gugavega konja na trdno mater zemljo.

»Pometajo menda le o Veliki noči. Kurice ni niti ene več, prejkone je že vse pohrustal vitez Erazem, kurji britof. Ako možicelj nima dobrega vina, jo kaj kmalu spet popiham odtod.«

(*Hči grofa Blagaja*, 5. poglavje, 17. odstavek)

Naslednje določilo, s katerim si pomagamo pri določanju lastnosti besedila in iskanju njegovih lastnosti v kategoriji zgodovinskega je **nacionalnopedstavna in usmerjevalna funkcija**.

Pod tem določilom si predstavljamo način pisanja oziroma opisovanja določenih dejstev, ki povzdigujejo slovenski narod nad druge, ki napeljujejo na to, da je treba biti vedno in povsod zvest svojim prednikom in narodu, kateremu pripadamo. Tudi Murniku je bilo to zelo blizu, zato ni naključje, da je za vlogo narodnega izdajalca izbral ravno Erazma Frauensteinerja, pripadnika nemškega plemstva, ki je prebival na Slovenskem.

»Veš, koga sem zalotil danes v Ljubljani? Našega preljubega soseda Erazma Frauensteinerja, viteza in hinavca. Saj ga poznaš ? Zastavil sem svoje drugo bodalo Judu; to ni nobena sramota. Pri Židu pa sem slučajno videl moje staro bodalo s srebrnim ročajem in rubini. To bodalo sem večkrat zakockal pri vitezu Frauensteinerju, ga zopet prikockal in zopet zakockal, poslednjikrat menda pred dvema letoma. Po Judovem govorjenju sem spoznal, da mu ga je danes prodal naš dični vitez Frauensteiner. Videl sem ga tudi na Starem trgu. Skrival se mi je. Mož nima čiste vesti. In že lani so govorili, da vodi Turke nemški vitez.«

»Vitez Frauensteiner da bi bil izdajalec?«

»Izdajalec, vohun,« je povzel Ahac tišje. »Doma jima prede prbito slaba, njemu in njegovi sestri Saldi. Po cele mesece ne moreta plačati hlapcem mezdo. Erazem vohuni, kajpada za dobro plačo. Ako bi veljala moja, bi bil Frauensteiner že zdavnaj izobčen....«
(*Hči grofa Blagaja, 34. poglavje, 35. odstavek*)

Do tu bralec še vedno ni povsem prepričan o resnični vlogi viteza Erazma. Nikjer ni napisano, da ni sodba Ahaca takšna zaradi njunega medsebojnega nerazumevanja in nenaklonjenosti, kar spomnimo se na srečanje Ahaca in Erazma v času pred velikim slavljem nagradu Blagajev. Ves Ahačev obisk je bil v luči neprestanih pikrih opazk tako z ene, kot z druge strani. Vendar pa pisec svojega občinstva ne pusti dolgo v negotovosti, saj že v 37. poglavju predstavi Nemca v doslej neznani podobi.

»Pozovi švabskega plemenitaša!« mu je ukazal beglerbeg.

Pristopical je sloki vitez Erazem Frauensteiner, oblečen in oborožen kot pravi Turek./..../

Vitez Erazem je počenil in naglo razgrnil rjuho na preprogi. Potegnil je bodalo iz nožnice, poravnal z njim in z rokama pesek in z malo potezami narisal vanj Ljubljano in Ljubljano ter nakopičil Grad in Golovec. Potem je jel na široko pripovedovati, kar je vedel o utrdbah Ljubljancev. Vsi so ga poslušali kar najpozorneje.
(*Hči grofa Blagaja, 37. poglavje, 21. odstavek*)

Poleg vloge narodnega izdajalca pa je Murnik v negativnost odel še enega pripadnika tujega plemstva, to je bila plemenita Salda, Erazmova sestra. Ona je tista ključna oseba, zaradi katere trpi rod slovenskih grofov Blagajev. Salda pokliče in najame Čirikli (njena vloga pri snovanju načrta je zanemarljiva, pravzaprav nična), Salda je kriva za trpljenje Ljudmile in Majnarda in na koncu celo za smrt komtese Alijane. V tem se pokaže vsa količina sovraštva, ki ga premore demonska plemkinja, da ji ni dovolj deset let bolečine ampak celo umori Alijano, saj ji ne privošči niti kančka sreče. Vendar pa tu ni Alijana tista, ki si je zaslužila trpljenje. To je njen oče in posredno tudi mati, saj si je Majnard za ženo izbral gospodično Doljansko, plemenito Frauensteinerjevo pa zavrzel kot staro cunjko. Bolečina, ki je Salda ni nikoli prebolela.

Vendarle pa je pisec vsaj na začetku do Salde ne tako hladen. V devetem poglavju nam prikaže za trenutek Saldino omahovanje in dvom v svojo odločitev, da pogubi otroka, ki ni kriv za nič drugega kot za to, da se je sploh rodil.

Gledala je komteso Alijano, ki se je stiskala k klečeči materi kot plaha srnica, ki sluti nevarnost.

»Otrok je nedolžen,« je premišljala Salda. »Otrok naj trpi za greh svojega očeta? Še utegnem ustaviti nesrečo...Ciganke ni bilo od nikoder. Ali je zadržala cigane nezgoda? Še lahko opustim maščevalne naklepe...Toda – kako bedaste so te misli! Salda ne pozabi osvete! Ne, ne! Ako se mi nakana ne posreči danes, se mi mora posrečiti drugikrat!«

In zopet je zasijala v njenih očeh zlobna, neusmiljena maščevalnost.

(*Hči grofa Blagaja, 9. poglavje, 11. odstavek*)

Nacionalna usmerjenost se kaže v tem, da je za vse negativne junake, ki jih je upodobil, avtor izbral tujce. Tako sta tu grofa Frauensteinerjeva, tu je Čirikli z možem, ciganskim jamadarjem Angarjem, sem spadajo tudi Turki.

Pri njih to sicer no tako izrazito, kajti Osman paša kupi malega Omarja in ga posinovi. Zanj skrbi kot za lastnega sina, ga ima rad, mu nudi vse kar mu lahko. Dejstvo je, da pripada narodu, ki je ropal in moril slovensko prebivalstvo, pa vendar za pripadnika tega istega

naroda, ki mu pomeni le ničvredneže in katerega smrt mu bo prinesla spoštovanje in večno slavo, celo svetost (zapovedi korana), skrbi kot za lastnega sina. Kupi ga od ciganov, in čeprav je že na prvi pogled vidno da »deček« ni ne ciganskega ne turškega rodu, naredi to kar naredi. Celo mlademu Omarju je hudo, da mora zapustiti svojega dobrotnika, svojega drugega očeta, brez da bi se mu zahvalil za vso dobroto. V tem vidimo, da ni samo Turek, ki pleni po Sloveniji, ampak je tudi skrben oče.

»Čudna otožnost je tesnila Omarju prsi. Žalostilo ga je, da mora zapustiti Osman pašo, svojega dobrotnika, svojega drugega očeta, ne da bi mu mogel črhiniti besedico hvaležnosti. Skoraj mu je šlo na jok. Še enkrat je, ganjen do dna duše, pogledal po šotoru. Nato se je okrenil. Tam zunaj je čakalo novo življenje.«

(Lepi janičar, 26. poglavje, str. 233)

Čisto drugačna sta Isa paša in Uzeir aga, poveljnika, ki fanatično sovražita kristjane, ki si dolg čas preganjata s pobijanjem otrok in starejših, ki sta znana po svojih krutih metodah, pohlepnosti, bojevitosti,...

Kot nasprotni pol pa nam Murnik prikazuje slovenske ljudi. Grofje Blagaji so znani po svojem vplivu v takratnih deželah, Majnardu Blagaju pripisuje vse lastnosti, ki jih mora imeti pripadnik plemstva, da ga ljubijo tako kmetje kot druga gosposčina.

»Šumno je sopel krasni svetlooki konj, hrzal, se vzpenjal in otrsalo dolgo grivo na gibkem vratu.

Ko ga je zajahal mladi Blagaj, se je takoj pomiril žebec, čuteč jeklene mišice svojega gospoda. Z mirnim, veselim nasmehom, desnico ob boku, je sedel grof Majnard v globokem sedlu. Glavo mu je pokrivala zelena kapa, obšita s soboljevino. Njegova rdečkasta suknja je bila od palmanske svile, ki je varovala telo baje bolje kakor oklep. Zlata verižica z velikim višnjevim safirjem mu je visela okoli vratu in na prsih. Na rjavih škornjih sta mu bili prepeti zlati ostrogi s širokima kolescema.

Salda ga je motrila nepremično. Minil ga je bil prvi mladostni ogenj in vesela predrznost; moške poteze so kazale strogo mirnost, odločnost in samovoljnost. Videlo se mu je, da pozna pravo mero ponosa in samozavesti, ki ju more kazati mož, ne da bi odbijal in žalil drugih ali se jim zdel ošaben; videlo se je temu obrazu, tem očem, da bi utegnil biti strašen v svoji jezi.«

(Hči grofa Blagaja, 10. poglavje, 5. odstavek)

Grofica Ljudmila Blagajeva je prijazna, lepa, spoštovana, skratka popoln primer grajske gospodarice. Njena najpomembnejša lastnost je njena ljubezen do edinke Alijane in njeno upanje, da jo bo videla, čeprav je preteklo že toliko let.

»V prvi klopi na levi je klečala grofinja Mila. Glavo ji je pokrivala koprena, bela, vezena z zlatom; levi krajec mehke tenčice je bil zavrt pod vratom in padal po desni rami in hrbtu. Od opasilnice so na jermencih viseli ključi, slonokosteno vretence in svilena torbica. Na molitvenjaku pred njo je bil odprt star psalmik z ličnim rokopisom in pisanimi miniaturnimi. Včasih se ji je zdelo, da čuti pogled gospodične Salde plemenite Frauensteinerjeve za sabo. Nehotoma je morala misliti nanjo; smilila se ji je sirota brez očeta, brez matere, brez moža in Mila je molila zanjo.«

(Hči grofa Blagaja, 9. poglavje, 6. odstavek)

Vitez Ahac, po mojem mnenju prav tako pomemben v delu, kot sam Omar oziroma Alijana, pa je nosilec vseh posvetnih lastnosti. Je dobrodušen, učen, spoštovan, zna dvoriti ženskam,

čeprav ljubi samo in edino svojo Fiametto, ki pa mu je žal nedosegljiva. Njegova lastnost, ki pa mu je ne gre zameriti je njegova ljubezen do dobre vinske kapljice.

Vino in ženske so zanj najpomembnejša stvar na tem lepem božjem stvarstvu.

Kot pa se vitezu spodobi, je tudi pogumen in iznajdljiv. To ga pripelje celo do Osman paše, v ujetništvo, čeprav, če bi jezdil na svojem konju, bi se obrnil nazaj veliko prej, kot pa zajahal v turški tabor. Njegovo znanje tujih jezikov in duhovičenje je Osman paši všeč do te mere, da se odloči, da bo viteza Ahaca in njegovega tovariša barona Gradnikarja odpeljal s seboj v Bosno, na svoj dvor, kjer jima, kot lahko sklepamo, niti ne bi bilo tako hudo.

»Saj to je ravno prava smetana vzvišene ljubezni, da ljubi vitez damo, ki je nemara sploh ni na svetu! Tega ne prenese vsak, domine serenissime!«

Tedaj se je Omar po dolgem času zopet zasmejal na glas. Tudi Osman paša ni mogel ostati več resen. Nasmehnil se je in rekel: »Zdi se mi, da prihajaš iz dežele velikih opic!«

/...../

»Odleglo mi je,« je povzel Osman paša. »Tvoje mazilo je dobro. Tudi govoriti znaš zabavno. Ugajaš mi. V Bosno pojdeti z mano ti in tvoj mladi tovariš.«

(*Hči grofa Blagaja, 42. poglavje, 24. odstavek, 34. odstavek*)

Murnik pa se ne ukvarja samo s plemstvom. Pomembni so mu tudi preprosti ljudje, kmetje in služabniki.

So nosilci samih dobrih lastnosti. Opisuje njihove običaje, pesmi, plese. Velikega pomena je njihova vdanost gospodarju, kar lahko lepo vidimo na primeru Matkovičevega Marka, ki sledi ciganom in išče pleme, ki je ugrabilo gospodarjevo hčer, celih deset let in jih na koncu tudi najde. Zaradi njega ujamejo Čirikli, izvedo za vlogo Salde,...

»Gospod! Pred desetimi leti so ugrabili cigani grofu Blagaju hčerko. Vest mi je očitala: Zakaj je nisi varoval bolje? Zarotil sem se, da ne bom miroval prej, dokler ne izvoham one ciganske drhali in rešim uropane deklice. Blodil sem od mesta do mesta, od sela do sela, od sejma do sejma, goslal in iskal in opráševal križema sveta. Naposled se je vendar Bog usmilil trpina: zasledil sem jih! Med njimi sem spoznal ono ciganko, ki je bila tukaj v gradu, preden je izginilo dete. Previdno sem jih zasledoval podnevi in ponoči...«

(*Hči grofa Blagaja, 44. poglavje, 40. odstavek*)

Zadnje določilo zgodovinskega romana je **pripravljenost na podrobnejšo žanrsko klasifikacijo**.

Besedilo lahko po obsežnosti uvrščamo med romane, vendar pa je to le površna uvrstitev, ki ni popolna. Našo zadrego avtor reši s tem, da svoje delo sam podnaslovi z *romanom*. Hči grofa Blagaja torej po vseh teh določilih spada med zgodovinske romane s turško tematiko, ki pa besedilo približuje žanru povesti.

Nasprotno pa *Lepa janičarja* ne uvrščamo v kategorijo romana, marveč med številne mladinske povesti.

Velike razlike ni, zato lahko nenazadnje tudi izenačimo roman s povestjo, vendar pa moramo ostati zvesti avtorjevi opredelitvi in Hčere grofa Blagaja nikakor ne smemo poimenovati drugače kot z romanom.

Ker pa je njegova povest prirejena po romanu, je prva razlika, ki jo opazimo obseg dela, saj je Lepi janičar kar za 63 strani krajši. Zato se nagibam k poimenovanju, ki govori o romanu in o povesti, kot dvema zelo podobnima pa vendar različnima besediloma.

Vodilni in stranski motivi v delih *Hči grofa Blagaja* in *Lepi janičar*

Z obsegom besedil je povezanih veliko motivov, ki jih najdemo samo v romanu. Nekateri med njimi se mi zdijo še posebej pomembni, saj nam prikazujejo značilnosti in navade določene populacije, pa najsijo bodo to ciganska plemena, ljubljanski Židje, plemstvo ali pa preprosti kmetje. Tudi o običajih Turkov izvemo veliko.

Da zadostimo naši nacionalno obarvani potrebi, bom najprej predstavila tiste motive, ki se tičejo slovenskega prebivalstva.

V romanu smo tako priča slovesni pojedini, bogoslužju in sokolarjenju, ki je bil v tistem času med plemstvom ena najbolj priljubljenih načinov lova, pa tudi druženja. Tega so se udeleževali tako moški kot ženske pripadnice višjega sloja, ne glede na to, ali jim je bil všeč ali ne. Važno je bilo, da si bil opažen kot udeleženec. Sokoli so bili nasploh modna muha tistega časa. O tem se lahko prepričamo v odlomku, ki govori o prisostvovanju sokolov celo pri svetih mašah za največje cerkvene praznike.

»Vitez Ahac se ga kar ni mogel nagledati. Toda on ni bil edini plemenitaš, ki je bil kar zaljubljen v svojega sokola. Aristokratje so jih jemali s sabo, kamorkoli so se napotili. Sokoli so jih spremljali na vojsko in v cerkev. Celo škofje in prelati so jih imeli pri velikih mašah poleg sebe.«

(*Hči grofa Blagaja*, 4. poglavje, 71. odstavek)

Način lova na sokole pa je opisan takole :

»Čaplja leti že visoko proti Kolpi; sokola jo skušata nadkriliti. Lovci zdirjajo čez drn in strn preko travnikov in jarkov proti vodi. V zraku vihrajo devojkam dolgi lasje in pisana krila, prhutajo gospodom široki rokavi, trakovi in perjanice, v divjem diru poskakujejo lovčim rogovi do tilnika. Sredi livade se ustavijo in, razburjeni od lovske strasti, zro z največjim zanimanjem kvišku.

Sokola sta blizu žrtve....«

(*Hči grofa Blagaja*, 10. poglavje, 32. odstavek)

Naši plemenitaši so že v takratnih časih poznali označevanje oziroma obročkanje (v tem primeru) živali. Sokoli so jim bili tovariši in nanje so se zelo navezali tako lastniki kot njihovi skrbniki, nadsokolarji. Poglejmo si naslednji odlomek:

»Sokoli so ujeli petnajst čapelj. Tri mlajše je pomilostil grof; sokolarji so jih vzeli v mrežah domov, da bi jim nataknili na noge srebrne obročke z imenom Blagajevim in datumom lova ter jih spustili. Eden najlepših sokolov se je nabodel na čapljin kljun in poginil; nadsokolar Adlešič ga je zagrebel s solzami v očeh kakor junaka.«
(*Hči grofa Blagaja*, 10. poglavje, 39. odstavek)

Po lovu se prileže hrana in pijača in avtor nam podrobno opiše pojedino, ki so ji bili priča gostje grofa Blagaja.

»Urni pažeti so prinašali vedno drugih jedi v praznično okrašeno obednico in natakali gostom iz velikih vrčev. V dolenjem kotu so na vse kriplje in pretege godli in trobili, bobnali in piskali neusmiljeni umetniki, napol zakriti za cvetjem in zelenjem. Med njih hreščečo, brezobzirno godbo je zvenel glasni smeh in pogovor radostnih gostov, žvenketanje kozarcev in srebrnih ploč. Dušilen in težak je bil zrak od soparice, kakor tudi spričo močne vonjave preobilnih jedilnih dišav in umirajočih cvetlic na mizah, oponah in preprogah. Vse je bilo veselo; le debeli paže Udalrik je hodil čemerno z oteklim levim licem okoli širokih nizkih miz, zakaj grajski kuhar je bil pred kratkim izvršil svojeročno preki sod nad njim, ker je bil spustil zaspane pečeno čapljo ob ognjišču na tla.«

»...Kmalu se je vrnila in prinesla na veliki zlati ploči pečenega pava, celega, z vsem njegovim pisanim izpreminjavim perjem, s čopkom, perotnicami in z razprostrtim repom, ter postavila pečenko pred grofa Felicijana. Svečano jo je spremljal vitez Ahac. Od obilnega vina navdušeni bobnarji in trobentači so pava, diko srednjeveških poedin in ponos bogatih gostilnikov, pozdravili s posebno hudim ropotanjem in strahoviti fanfaro...«
(*Hči grofa Blagaja*, 12. poglavje, 2. in 22. odstavek)

Še veliko je primerov, ki opisujejo življenje plemenitašev, pa jih v povesti ne najdemo. Avtor je na račun skrajšanja izpustil tiste, ki so se mu zdeli (po mojem mnenju) ne tako pomembni za zgodbo, mogoče tudi ne tako zanimivi mlajšim bralcem, ohranil pa je čisto fabulo, vse do konca.

Naslednji tak motiv so šege ciganov.

V delu *Hči grofa Blagaja* Murnik nameni celo poglavje opisu pogrebne obreda med cigani. Da pa naredi vso stvar še bolj zanimivo, cigani ne pokopavajo oziroma sežigajo navadnega pripadnika svojega plemena, temveč svojo kraljico, stoletno babico Erani.

Pogreb Erani sledi neposredno po velikem slavlju, ki ga priredijo plemena ob svojem srečanju. S tem avtor izpostavi minljivost človeškega življenja in nam na ta način pove, da je treba izkoristiti vsak trenutek, ko je človeku dano živeti.

»Od vseh strani so prihajale mladenke z energično in koketno hojo cigank na plesišče pod milim nebom, na travnik med virom in ognji. Izzivalno so gledale mladeniče in razmršeni dolgi lasje so jim vihrali okoli smejočih se obrazov in živopisanih cap. Nekateri so udarjali na tamburine, ročne bobne s trepetajočimi kraguljci, in klopotali z lesenimi kastanjetami. Zakipela je ciganska kri. Vsi so zapeli staro pesem, peli zdaj hrepenečežalobno, zdaj blaznostrastno. Od skalnatih sten so odmevali divji vriski, divja godba, divji glasi...
Plesalci besne, divjajo./.../

Vsi udarjajo neprenehoma na tla, dihajo težko in hitro: curkoma jim teče znoj od čela. Tudi starejše žene ihte in se jokajo od navdušenosti. Možje stokajo, tulijo. Naenkrat odskočijo od

plesalk, si žugajo s pestmi in v zraku se bliskajo ostri noži. Pirani, vsa uznojena, se jame opotekati, spusti tamburin in se zgrudi v ekstazi na tla.

Vzdignil jo je Angar; plesa je bil konec.«

(Hči grofa Blagaja, 18. poglavje, 14., 26. odstavek)

Obred sežiganja opisuje na sočuten način, v tem delu ni prostora za kakršno koli sled negativne note, neodobravanja. Erani mu ne pomeni pripadnice potepinskega plemena, ki ima v svojih vrstah ljudi, krive za trpljenje glavne osebe, ampak jo gleda predvsem kot človeka, ki mu je potrebno izkazati vse dolžno spoštovanje, katerega smrt pomeni za njegovo družino in sorodnike pa tudi ostale veliko izgubo in občutek praznine, ki je ne more nihče zapolniti. Tu nima bralec nobenega občutka, da so to pravzaprav negativni liki. Prav lahko bi bila to slovenska stoletna babica, ali pa kakšna druga.

»Čirkli je vzela prababici oba kamena in ruto. Štirje moški so dvignili rajnico na lesenih nosilih in jo položili z obrazom proti solnčnemu izhodu tako, da je bolj sedela nego ležala na drobnih kamenih; za zgavje so ji dali sedlo. Po vrhu so razlili raztopljene smole in masti ter natresli ovs, orehov in sliv za žgalni dar. Dekleta in žene so osule mrliča z rmanom in zlatičami, z eriko in višnjelkastimi zvončicami; vso grmado so lepo ovile in opregle z belo vezelo in prekrasnimi, škrlatnordečimi lozami divje trte. Žalostno so trepetali listi in cvetlice v mrzli sapi jesenski. /...../

Ta trenotek so se nehote ozrle vse oči proti izhodnemu nebu. Izza fantastičnega, srebrno okovanega oblaka je vzplula sijajnozлата luna in polni toki njenega bledega svita so lili na nočni zbor in na grmado. Kakor očarani so gledali cigani svojo mrtvo kraljico. In zdelo se jim je, da ji je smrt ublažila vse stroge, ostre poteze in ji okoli osinjelih usten pričarala truden nasmeh. /...../

Cigani so vstali, se klanjali proti izhodu in zapeli tako počasi, tako otožno, tako nadzemeljsko tiho, kakor bi ječal zbor duhov. Iz skalnatih kotov je odgovarjalo plaho ihtenje. Mraz je pretresal Omarja. Tako strahotnih glasov ni bil slišal še nikdar. Mahoma pa je zajokala melodija na glas, zadivjala, se nenadoma prevrgla z višine v nižino in zamrla kakor divja burja, ki besno pribuči in takoj spet odbuči v daljavo. Žalostni so bili sinovi in hčere prirode, toda ne zaradi rajnice; pesmi so jih spominjale njih daljne domovine.«

(Hči grofa Blagaja, 19. poglavje, 8., 10., 18. odstavek)

Značilno za Murnikovo opisovanje raznih slavi in plesov je tudi vložek pesmi. Konkretno na primeru ciganskega rajanja nam v njihovem jeziku navede celo besedilo pesmi, na podlagi katere plesalci plešejo svoj zanosni ples.

»Anda lak dui akha,
kaj si kale sar dui drakha,
muklem miri čori da!«

V slovenščini to pomeni: »Za njeni dve oči,
ki sta črni kot dva grozda,
sem zapustil svojo ubogo mater!«

Še ena ciganska pesem se pojavi, in sicer ob pripravljanju hrane si jo prepeva Čiriklina hči Kali. Ravno zaradi takšnih vložitnih besedil, zaradi originalnih izrazov iz ciganskega jezika, dobi bralec ob prebiranju romana občutek, da se skoraj nahaja sredi ciganov, da z njimi pleše, poje, z njimi žaluje, skratka, da je eden njih.

V delu smo priča še nekaj smrtim. Tako pred našimi očmi umrejo še Erazem Frauensteiner, njegova sestra Salda, Omarjeva druga mati in žena Osman paše Fatima ter komtesa Alijana. Podobno, kot je pisatelj opisal pogrebno svečanost med cigani, nam predstavi tudi način pokopavanja mrtvih med Turki.

V primeru Fatime pa njena smrt ne pride tako nepričakovano in nas ne preseneti tako močno. Bralec je namreč z njo ves čas njene bolezni, avtor ga seznani z vsemi podrobnostmi njenega bolehanja, potekom zdravljenja, ki je žal neuspešno, njenimi mukami, njenimi čustvi in bolečino, ki jo čuti, ker mora umreti tako mlada, povrh tega pa še zapustiti Omarja, ki ga je vzela za svojega in katerega skrivnost je tako nevarna. Čeprav je sužnja že dolgo, čeprav je žena enega najuglednejših veljakov, nikoli ne sprejme tega načina življenja za svojega, se mu nikoli ne podredi popolnoma. Njen zadnji tihi upor je v tem, da poprosi Omarja, naj ji po smrti, preden jo pokopljejo, na prsi položi majhen lesen križec, znamenje njene vere in naroda. Nemi poskus ubežati resničnosti, ki ji jo nudijo turške šege in življenje med pripadniki turškega naroda, se tako kaže še v zadnjem dejanju, ki ga bolna Fatima lahko naredi, seveda s pomočjo Omarja. Križ ji pomeni upanje, da bo vsaj po smrti rešena suženjstva in da bo našla mir med svojimi.

»Tjakaj v cvetnjak me poneso prav kmalu – za zmeraj,« je nadaljevala. »Dehteče veje bodo šumele nad mano – drobni ptiči, gorske sape in valovi šumeče Bosne mi bodo peli nagrobnice.«

»Kaj govoriš!« je rekel plašno.

»Kadar me zavijejo v mrtvaški prt, mi deni skrivoma lesen križek na prsi. Boš, Omar?«
/...../

»Preljubi Omar, zahvaljujem te za vso tvojo iskreno, vdano ljubezen, za tvojo skrb in nego... Ne žaluj za menoj; tvoje solze bi me skelele v grobu. Tudi po moji smrti ostane moj duh pri tebi... In goreče bom prosila Boga, da te povede v naročje tvojih dragih. - Omar! Kadar dospeta z Osman pašo na Hrvaško, takrat mi tisočkrat pozdravi mojo domovino... In ko najdeš ljube starše, pozdravi mi jih, Omar – zlasti lepo mi pozdravi svojo slovensko mamico... Ako sem te kdaj žalila, odpusti mi, moj ljubljeneec – «

(*Hči grofa Blagaja*, 23. poglavje, 14. odstavek)

Tik pred smrtjo smo priča njenim preroškim blodnjam, ko svari Omarja, naj se pazi črne kače, ko mu tudi pove, da bo našel svoje starše. Fatima je v svojih zadnjih trenutkih tudi nosilka pomembne ideje dela, ki je **enotnost med slovenskim in hrvaškim narodom**.

S tem, ko Omarju naroči, naj ji pozdravi svojo slovensko mamo, izpove tisto, kar čakamo malone ves čas. Prijateljstvo in razumevanje med obema narodoma, ki imata enake težave, ki oba trpita pod Turki, izenačenje pomena enih in drugih in razumevanje, ki je prisotno med njima v teh težkih zgodovinskih trenutkih.

Vendar pa sposobnost prerokovanja ni lastna samo Fatimi. V romanu nam Murnik omeni in opiše še dvoje sanj, ki tudi do svoje mere napovedujejo prihodnost. Njihova nosilca sta Ahac in Otokar, obema pa se sanja o Alijani. V vitezovem primeru je to še toliko bolj poudarjeno, saj se mu sanje celo končajo z Alijanino smrtjo.

»Peklenski vladar je mignil, da bi ga zgrabili. Vitez Ahac pa je zavpil: » In nomine Domini!« in naredil z mečem križ v zraku. Hudiči so dobro razumeli latinski in so trepetaje odskočili.

Naglo je obrnil konja proti vratom in zakričal: »V imenu Gospodnjem!« Drugič je naredil z mečem križ in takoj so se odprla. Tako je srečno v galopu odnesel pete in dušo iz nevarnega pekla.

Kmalu je bil zopet na Ljubljanskem polju. Luna je obsevala mladeniča, ki je klečal na tleh pri ranjeni smrtnobledi deklici.

»Otokar!« je ostrmel vitez Ahac.

Otokar se je pripognil in poljubil umirajoče dekle. Plaho je trepetal lunin svit v njenih modrih očeh, v njenih zlatorumenih laseh... Vitezu Ahacu se je krčilo srce od silne žalosti.

»Alijana!«

(*Hči grofa Blagaja, 35. poglavje,*

V povesti teh sanj ne najdemo, kar je popolnoma razumljivo, saj je tudi konec drugačen kot v romanu. Hči grofa Blagaja v povesti živi srečno še mnogo let s svojim izvoljencem Markom/Otokarjem, baronom Gradnikarjem. Družbo jima dela dobrodušni vitez Ahac.

»Jeseni je grajski duhovnik poročil Alijano in Marka. Bila je to velika, ganljiva svečanost, ki se je je udeležilo vse plemstvo daleč naokoli.

Po poroki je mladi par za nekaj tednov odpotoval na Gradnikarjev grad na Dolenjskem. Z njima je odšel kot »častno spremstvo« tudi veseli vitez Ahac, ki so ga hudo zanimale tudi Gradnikarjeve kleti...«

(*Lepi janičar, konec, str.258*)

Glavni, vodilni motivi so torej v obeh delih **turški vpadi, maščevanje nekdanje ljubezni, ugrabitev, življenje med cigani in Turki, življenje židovske skupnosti...**

Med stranske motive pa lahko uvrščamo vse ostale, kot so ljudske šege in običaji, sokolarjenje, praznovanje med plemiči, pogreb, janičarji, življenje v haremu,...

Pri nizanju motivov je potrebno poudariti, da se število vodilnih pa tudi stranskih motivov spreminja glede na besedilo, ki ga imamo v mislih. Tako sorazmerno z dolžino dela raste ali upada tudi število le teh.

Na primer, v romanu se pojavi močen motiv zavržene ljubice, ki je seveda v povesti po pomenu popolnoma enak, vendar pa se avtor v prvem delu bolj posveti razlagi in opisu dogodkov, ki so vzrok maščevanja. Prav tako podrobneje opiše obed, slavnostni in navadni, na gradu grofa Blagaja in pozneje še v ljubljanskem domovanju viteza Ahaca. V povesti nas na kratko seznani s tem, več časa si vzame le pri opisu obiska Ahaca na gradu Frauensteinerjevih, pa še tu je delež precej manjši kot v romanu.

Tako je tudi pri drugih motivih, ki jih najdemo v delih. So primeri, da je določeno dogajanje v povesti popolnoma izpuščeno in o njem ne bi vedeli nič, če tega ne bi našli v Hčeri grofa Blagaja. Tak primer je na primer pokop babice Erani, opis lova s sokoli, sanje Ahaca in barona Gradnikarja, ciganske pesmice in drugi.

Vendar pa to bralcu, ki pozna samo mladinsko povest, ne predstavlja nikakršne težave, saj je avtor na zelo spreten način povezal dogajanje enega in drugega poglavja ne glede na to, kolikšen del je izpustil. Tako je njegov namen dosežen, roman je uspešno predelan v besedilo primerno za mlajšo populacijo, kjer ne najdemo odlomkov o turški krutosti, o njihovem mučenju krščanskih ujetnikov, o blaznosti, požiganju, krvavih rekah,...

Ohrani samo tolikšen obseg opisovanja teh dogodkov, da si bralec lahko predstavlja, kako je bilo, da se mu zdi, da je to res, saj ima vsak nekaj predznanja, kar se tiče časa turških vpadov,

obenem pa delo s tem ni prenasršeno, da ne bi vzbujalo občutka groze, žalosti, trpljenja, veš kot je potrebno.

Snov v besedilih

S to kategorijo nisem imela nikakršnih problemov, saj se jo lahko jasno razbere v obeh delih. Hkrati je ena redkih lastnosti oziroma značilnosti besedila, ki je enaka tako v romanu kot povesti in ne prihaja do nikakršnega odstopanja od nje.

Snov v Murnikovih delih Hči grofa Blagaja in Lepi janičar je zgodovinska, nanaša se na turške vpade v slovenske dežele.

Predvsem gre tu za prihod Turkov pred Ljubljano in njihovo obleganje našega mesta.

Trenutek, ko se to zgodi nam pomeni tudi vrh dela, saj se od tam naprej začne razpletati zgodba komtese Alijane, reši se njenega suženjstva, ki pa ni suženjstvo v pravem pomenu besede, kmalu najde svojo družino,...

Na tem mestu bi rada omenila še samo zgradbo besedil, na podlagi dramskega trikotnika.

Kot vemo je trikotnik sestavljen iz petih delov (ne po matematičnih pravilih).

To so : *zasnova*

zaplet

vrh

razplet

razsnova.

1. Zasnova

Zasnova je del besedila, ki se pojavi na samem začetku in vključuje v sebi dogodek, ki je pomemben za nadaljnje dogajanje. Je nekakšen vzrok, zaradi katerega se zgodijo vsi naslednji.

Pri naših besedilih je zasnova vse do trenutka, ko Čirikli in njen mož ugrabita Alijano. V tem delu se seznanimo z glavnimi junaki: Alijano, Ahacem, Saldo,...Spoznamo okviren kraj in čas dogajanja, razmere in način življenja.

Vse to nekako pripravlja teren za nadaljnje dogajanje, nekatere stvari in dogodki se vlečejo že več let in v tem trenutku pa dolgem času zopet pridejo na plano, še kako živi in nikoli pozabljeni (Salda in njena neuslišana ljubezen, maščevanje,..).

2. Zaplet

Od trenutka, ko cigani ugrabijo mlado plemkinjo, lahko govorimo o zapletu dogajanja. Ugrabitvi sledi neutrudno iskanje deklice s strani družine Blagajae, ki je žal neuspešno in njeno življenje v ciganskem taboru, kjer ni več dekletce ampak jo preoblečejo v dečka, kar ostane prav do konca. Priča smo navadam in običajem ciganov, spoznamo njihov način življenja, njihovo nenehno potovanje, plese,...

V zaplet sodi tudi Omarjeva posvojitev, ko postane sin turškega veljaka Osman paše in njegove hrvaške žene Fatime. Pri njih se uči za janičarja in je sploh ponos in veselje svojega »očeta«. Osman paša namreč ne ve, da je njegov sin pravzaprav deklica, ugrabljen na Slovenskem, še manj pa to, da je njena družina družina plemičev z veliko veljavo in bogastvom tako na Slovenskem kot tudi drugod v okoliških deželah.

3. Vrh

Vrh predstavlja pohod Turkov proti Ljubljani, v katerem prvič sodeluje tudi mladi Omar. Tu nam avtor opiše smer pohoda, način bojevanja in obrambe slovenskih ljudi. Turki so pred Ljubljano in obleganje se prične. Tista pikica na i pa je dogodek, ki zopet drastično spremeni smer dogajanja in sicer je to trenutek, ko v turško ujetništvo padeta vitez Ahac in baron Gradnikar.

4. Razplet

Od tu naprej se začne vsa zgodba počasi razpletati. Omar in Gradnikar sta eden drugemu všeč še preden vesta, da je Omar pravzaprav dekle. Pomemben je tudi vitez Ahac, ki s svojo dobrodušnostjo in smislom za humor tako ugaja Osman paši, da le ta sklene, da ju odpelje s seboj v Bosno. Takrat se Omar odloči za beg, saj je to njegova zadnja možnost, preden tudi uradno stopi v janičarsko šolo in pride njegova skrivnost na dan. Ugotovi, da bo lažje pobegnil skupaj z ujetnikoma, saj ju Ljubljančani poznajo in ga bodo spustili v mesto le z njuno pomočjo. Zato ju osvobodi in skupaj se zadnji trenutek rešijo za ljubljansko obzidje. Omar je ranjen in plemiča ga odpeljeta k židovskemu zdravniku, kjer ugotovijo, da je njihov ranjenec dekle in celo to, da je to nečakinja viteza Ahaca, mlada komtesa Alijana.

5. Razsnova

Alijana skupaj z Ahacem in Otokarjem oziroma Markom odide iz Ljubljane na rojstni grad. Tam se z baronom dokončno zaljubita in si izpovesta svoja čustva, pričakujejo pa tudi prihod njenih staršev. Ko se to zgodi je na gradu nadvse veselo. Nekdanji služabnik jih povede do ciganov, ki so zopet v tistih krajih, najdejo Čirikli, ki jim pove vso zgodbo in vlogo Salde pri ugrabitvi male deklice. Saldo privedejo na grad Blagajev in ji hočejo soditi, vendar se ona sama usmrti s pomočjo strupa, ki ga ima v prstanu.

Od tu naprej pa se zopet pojavi razlika med besedili, ki je tudi ena najbolj opaznih. Namreč, konec je povsem različen.

V romanu Saldi uspe zastrupiti in ubiti poleg sebe tudi Alijano. Tako je konec žalosten in nekako nepričakovan, saj sem jaz osebno vseeno mislila, da bo zaslužena kazen doletela Saldo, Alijana in njena družina pa bodo končno zopet srečni.

V povesti pa umre samo Salda, saj Alijani pomaga prerokba in svarilo Fatime, naj se varuje črne kače. Tako se mlada plemkinja poroči s svojim izbrancem, baronom Gradnikarjem in vsi srečno živijo še naprej.

Glavne osebe, ki nastopajo v besedilih

Število glavnih nastopajočih oseb je v obeh delih enako in ne predstavlja nobenega odstopanja. Glavni junak je vsekakor Alijana oziroma Omar, ki se v delih pojavi največkrat pod moškim imenom. Vzrok tega je to, da se večina dela dogaja v letih, ki jih mlada deklica preživi na tujem.

Avtor Alijano opisuje kot lepo, svetlooko in svetlolaso deklico, ki ji je mama draga nad vse, obenem pa pokaže tudi veliko sočutja, saj prosi očeta, naj preneha z bičanjem ciganskega dečka Sonokaja.

»Mala Alijana je bila zelo podobna materi, zlasti v modrih očeh in njih okolici s krasno oblikovanim čelom in senci. Rumeni lasje so malone pokrivali nežna pleča in se svetili v jutranji svetlobi ko zlati vali. Mati in, hči sta bili oblečeni v moder baržun...«

(*Lepi janičar, 1. poglavje, str.6*)

Za primer naj navedem še odlomek iz besedila, ki nam pokaže kako so cigani spremenili čedno dekletce v samo par potezih do neprepoznavnosti.

»Salda ji je dala škarje in ciganka je ostrigla otroku kito.

Prestrašena Alijana se v ciganovih rokah ni upala ganiti. Solze so ji polzele po licu in čudno povečana se ji je zdela svetilka na tleh ob tolmunu. Salda je vzela iz košare umazano deško opravo in pomagala ciganki preoblačiti Alijano v kmečkega fantička. /..../

Salda ji je dala lonček s temno rjavim oljem in ciganka je namazala in prebarvala otroku lase in kožo telesa.«

(*Lepi janičar, 6. poglavje, str.48.*)

Poleg Alijane je zelo pomemben vitez Ahac, dobrodušni učeni stric, ki ima rad vino in svojo Fiametto. V romanu se pojavi celo v več poglavjih kot Alijana/Omar in zato predstavlja majhen problem v klasifikaciji pomembnosti, sploh če se opiramo na število pojavitev.

To si lahko ogledamo tudi na grafični sliki, kjer se lepo kaže razmerje pojavitev posameznih oseb po poglavjih.

Pomembni za razvoj zgodbe so še Salda in vitez Erazem/Hans, Osman paša in njegova žena Fatima, baron Gradnikar, grofa Blagaja pa tudi na Čirikli ne smemo pozabiti.

Ko smo ravno pri osebah, je zanimiv, a ne presenetljiv podatek, ki nam govori o številu nastopajočih oseb v posameznem poglavju. Da sem lahko naredila graf, sem morala izenačiti roman in povest v eno samo celoto.

Za izhodišče sem vzela 28 poglavij Lepega janičarja in primerjala z njimi glede na obseg snovi poglavja v romanu.

V večini primerov je razmerje 1:1, pojavi pa se tudi 1 : 4 in celo 1: 0,5.

Ta tabela mi je služila kot osnova za nadaljnje razmišljanje v tej smeri in mi je pomagala, da sem izdelala sliko, ki prikazuje število nastopajočih oseb po posameznih poglavjih.

Vse to nas pripelje do poglavja, v katerem se bom osredotočila samo na razlike med besedili. Med te ne spada samo obseg dela in z njim povezani motivi, ki jih v povesti ne najdemo in o katerih sem že govorila, marveč mi je tu bolj pomembno ugotavljanje razlik na področju zgradbe poglavij, jezika (predvsem v izrazju iz tujih jezikov) in načini opisovanja posameznih dogodkov ali oseb.

Pomembnejše razlike med besediloma

1. uporaba mota

Kot prvo naj navedem zelo opazno razliko v začetku treh poglavij romana, kjer se pojavi moto. To so odlomki ljudskih pesmi, deli pisem kranjskih veljakov papežu, odlomki iz kronike,...

Najprej se pojavi kitica narodne pesmi o Alenčici in sicer na začetku 37. poglavja. Pomeni uvod v poglavje, ki govori o taboru Turkov pred Ljubljano, o Omarjevi žalosti in osamljenosti, predstavi nam vohuna Erazma.

»Se Alenčica hitro usuknila,
na konjiča urno je smuknila.
Je Lenčica daleč dirjala,
daleč, oj daleč v ravno polje...«

V odlomku nam avtor še dodatno ponazori občutje lepega janičarja, ki si želi domov, daleč proč od Turkov in njihovega življenja.

V 38. poglavju najdemo odlomek iz pisma, ki so ga leta 1474 pisali Kranjski stanovi tedanjemu papežu Sikstu VI. Odlomek je pisan v originalni obliki, torej v nemškem jeziku.

»O wie ist da frost und leyden, wie ist auch da
erschrecken und kummernuß!...«

Še enkrat se pojavi moto, napisan v nemškem jeziku in sicer na začetku 39. poglavja. Tam najdemo odlomek iz kronike, ki jo je pisal župnik J. Unrest. Duhovnik piše o turških vpadih in o grozotah, ki jih ta vojska dela. Piše o požganih cerkvah in domačijah, o ropanju, moritvi in suženjstvu, v katerega so odpeljani naši predniki.

» Sy vienngen yeden Mann, alt und Chindt
haben sie getodt, und annder Volckh alles
mit Inn gefuert, dye Kind an die Zewn gespist...«

Ista tem, ki jo ima moto, se pojavi v poglavju, ko nam avtor pripoveduje o ropanju, požiganju,...

Zadnji moto je postavljen na začetek 43. poglavja in nam prinaša občutenje in strah Omarja, katerega skrivnosti ne ve nihče. Nikomur se ne sanja, da je mladi janičar, vzor vsem drugim, najlepši primer bojevnika v tistih turških vrstah, pravzaprav ženskega spola.

»Prošlo, prošlo jeje devet godin dana,
kaj vre, kaj vre složim Jelačića bana,
Jelačića bana, horvatskoga krala.
Nitko, nitko ne zna, da sam ženska glava,
da sam samo jedna golubica mlada.«

Pesmica je hrvaškega izvora, saj govori o dekletu, ki je kot vojščak služilo pod poveljem hrvaškega bana Josipa Jelačića v njegovih vojnah. Jelačić je poleg turškega sultana in grofov Blagajev resnično živel in bil kralj oziroma ban na Hrvaškem v 19. stoletju.

Ne moremo sicer reči, da se v delu pojavi kot oseba, vendar pa je omenjen v motu in tako vseeno malo zaznamuje samo poglavje. O njegovem vplivu na celotno delo pa seveda ne moremo govoriti.

Še ena zgodovinska oseba se posredno pojavi v besedilu romana. To je avstrijski cesar Friderik, ki je vladal v takratnem času in o katerem teče beseda v 29. poglavju, ko modrujejo Ahac, Pogladin in Pilko o načinu uspešne obrambe pred turško nevarnostjo.

Torej, poglavje, kjer najdemo delček pesmice, ki ga omenjam, govori o pobegu Omarja in slovenskih plemičev iz turškega tabora. Zakaj ravno ta pesem na tem mestu? V tem poglavju se razkrije, da imajo pred seboj ne Omarja ampak Alijano, komteso Blagajevo.

Če sklenem, je avtorju uspelo na prepričljiv način s samo par vrsticami citatov ustvariti potrebno razpoloženje za posamezno poglavje oziroma dogajanje, ki je tam opisano. Ne razumem pa najbolj, zakaj v povesti Lepi janičar ni niti enega samega mota in zakaj se le ti pojavijo samo štirikrat. Najbrž zaradi večjega efekta, vendar nisem prepričana. To bi nam znal povedati sam avtor, vendar to na žalost ni mogoče.

2. jezik

V mislih imam predvsem različne načine govora, ki se pojavljajo v romanu, pa tudi Ahačevo znanje več jezikov, ki je tu precej bolj poudarjeno kot v povesti.

Murnik nam za vsako strukturo prebivalstva in vsako nacionalno pripadnost poda tudi predstavo o tem, kakšni so ljudje bili. To dosega s podrobnimi opisi življenja, navad, oblačenja, posebno pozornost pa namenja tudi jeziku. Tako lahko v romanu srečamo latinske, turške, nemške, židovske izraze, ižanski dialekt, vojaške ukaze in druge.

Da je poudaril Ahačevo učenost, mu je večkrat pripisal izražanje v latinščini. Temu se ne odreče niti, ko je vitez v ujetništvu in poleg turškega govori še latinski jezik.

»Vitez Ahac pa se je lahko priklonil in želel paši malo hripavo, vendar dokaj prijazno dober večer : »Akşamlar hair olsun!«

»Turški znaš?« se je začudil Osman paša in z velikim zanimanjem motril ujetega viteza, ki je že oddaleč dehtel po žlahtni malvaziji./.../

»...Pravzaprav pa se imenujem vitez Doljanski, domine gloriosissime!«

»Kaj pa je to?«

»Latinski.«

»Ali znaš tudi latinski?«

»Pa še kako! Le poslušaj: Apud, ante, ad, adversum et cetera ali pa : Quot capita, tot sensus, to se pravi: Vsaka buča se drugam prekucne, kadar je zrela. Pa tudi italijanski govorim in grški, francoski in nemški.«

(*Hči grofa Blagaja, 42. poglavje, 7.,8. odstavek*)

Nemščina je bila v tistem času jezik, ki so ga govorili pomembnejši prebivalci. O tem nas prepriča mestni svetnik Pogladin, ki piše svojo kroniko v nemščini. Ko je bere v gostilni, ga navaden "pisarček" Pilko poprosi, da govori po slovensko, drugače ne razume niti besedice.

»Anno dominiy MCCC und in den lxxj ist der esebek der turk in das Land czogen genweinicz komen an den pfingst tag und ist czogen die helb nacht und zu morgens am montag hat er sich an der Raschicz zu veld geslagn...«

»Gospod vitez, povejte mi to po naše,« je prosil gospod Pilko.

(*Hči grofa Blagaja, 28. poglavje, 51. odstavek*)

Da je razlika še bolj očitna, nam Murnik v istem poglavju naniza tudi slovenski dialekt z Iga. Njegov nosilec je rahlo okajeni kmet, ki je pred Turki zbežal v Ljubljano. Ker ni niti meščan, se je avtorju zdelo potrebno, da to njegovo "poreklo" še dodatno označi z načinom govora. Nikjer namreč ne bomo v delu našli primera, da bi človek, ki živi v mestu govoril v kakršnem koli dialektu. Prej bo uporabljal tuj jezik, kot je videti v primeru svetnika Pogladiina.

»Nč. Zaszau jh je sam Satan, te Turke. Zdej plenijo pa Istri al pa Frlanskem al kduve keej.Uprašam, kagaa je hadič? Kdu je hadič? /.../

Paslušajte me! Pavem vam še nekej nouga. Konc sveta bo pa amen. Zatu je narbl pametne, če zapijemo use o pravem čase, he, he!«

(*Hči grofa Blagaja, 28. poglavje, 37. odstavek*)